

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Porovnání institutů náhradní rodinné péče
z hlediska potřeb dítěte a pečujících osob**

Miroslava Růžičková

Katedra Pastorační a sociální práce

Vedoucí práce PhDr. Eva Křížová, PhD.

Studijní program teologie N6141

Studijní obor Křesťanská humanitární a pastorační práce - diakonika

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „*Porovnání institutů náhradní rodinné péče z hlediska potřeb dítěte a pečujících osob*“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 2. prosince 2015

Miroslava Růžičková

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Evě Křížové, PhD. za odbornou pomoc, konzultace při vedení diplomové práce, za vstřícnost, inspirativní rady a podněty k přemýšlení.

Děkuji všem osobnostem, které se zapojily do výzkumu, za jejich otevřenost a ochotu sdílet své názory a zkušenosti.

Děkuji své rodině a přátelům za trpělivost, povzbuzování a praktickou pomoc.

Bibliografická citace

RUŽIČKOVÁ, Miroslava. *Porovnání institutů náhradní rodinné péče z hlediska potřeb dítěte a pečujících osob*: diplomová práce (rukopis). Vedoucí práce: PhDr. Eva Křížová, PhD. Praha: Evangelická Teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2015, s. 97.

Anotace

Diplomová práce s názvem: *“Porovnání institutů náhradní rodinné péče z hlediska potřeb dítěte i pečujících osob”* se zaměřuje především na problematiku pěstounské péče a péče jiné fyzické osoby než rodiče z pohledu potřeb dětí i pečujících osob. V praxi se jedná o dva nápadně podobné instituty, které mají má specifika. Cílem mé diplomové práce je popsat, vysvětlit a konkretizovat rozdílnosti těchto institutů a přiblížit, jak je nahlízejí pečující osoby. Za specifika dlouhodobé pěstounské péče a péče jiné fyzické osoby je v diplomové práci považován zejména způsob hmotného zabezpečení státu, způsob spolupráce s neziskovým sektorem, právní úprava institutů, zkušenosti pečující osoby a problematika spolupráce s původní rodinou. V empirické části byl proveden kvantitativní výzkum prostřednictvím dotazníkového šetření, který se zaměřil na zkušenosti a znalosti pečujících osob. Práce se rovněž zabývá kvantitativním výzkumem, kdy pečující osoby sdělují své názory a zkušenosti. Hlavním zjištěním je, že osoby, pečující v institutu pěstounské péče, mají větší znalosti o nových právech a povinnostech vyplývajících z novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zároveň pečující osoby z institutu pěstounské péče nejsou seznámeny s rozdíly institutů náhradní rodinné péče častěji, než v institutu jiné fyzické osoby než rodiče.

Klíčová slova: dítě, rodina, náhradní rodinná péče, pěstounská péče dlouhodobá, péče jiné fyzické osoby než rodiče, sociálně-právní ochrana, legislativní úprava

Summary

The thesis titled "*Comparison of institutes of spare parental care from terms of the needs of the child and the caregivers*" is focusing on the issue of spare parental care and caring of other person than a parent from the view of the needs of children and the caregivers. There are two strikingly similar institutions in the practice which have their own characteristics. The aim of my thesis is to describe, explain and specify differences these institutes and to show how it is accepted by caregivers. For specifics of long-term foster care and other individuals in this thesis is considered mainly a way of material security of the state, the method of cooperation with the non-profit sector, law institutes, experienced caregivers and the issue of cooperation with original family. In the empirical part was conducted quantitative research through a questionnaire that focused on the experiences and skills of the caregivers. The work also deals with quantitative research when caregivers share their views and experiences. The main finding is that the persons taking care of the foster care institute have greater knowledge about the new rights and obligations arising from the amendment Law of social and legal protection of children. Foster parents are more often missing general information about other forms of alternative family care than other caregivers.

Keywords: Welfare, Child, Family, Substitute Family Care, Long-term foster care, Family care person by another person than parent, Social and legal protection, Legislation

OBSAH

ÚVOD:	8
1. RODINA – SOUČASNÝ POHLED	10
1.1. Definice a význam rodiny	10
1.2. Základní funkce rodiny	12
1.3. Nové vzorce rodiny	13
1.4. Dítě, rodina a společnost	16
2. KŘESŤANSKÁ SOCIÁLNÍ PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI	21
2.1. Křesťanská sociální práce s ohroženými rodinami, dětmi a mládeží v okrese Klatovy	25
3. NÁHRADNÍ VÝCHOVA	30
3.1. Význam a formy náhradní výchovy	30
3.2. Náhradní rodinná péče	30
3.3. Ústavní výchova	31
3.4. Ochranná výchova	32
3.5. Hostitelská péče	33
3.6. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	33
4. NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	34
4.1. Předpoklady pro vznik náhradní rodinné péče	35
4.2. Vznik, obsah a zánik náhradní rodinné péče	36
4.3. Formy náhradní rodinné péče	38
4.3.1. Osvojení	39
4.3.2. Poručenství s osobní péčí	39
4.3.3. Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče (neboli svěřenectví)	40
4.3.4. Pěstounská péče na přechodnou dobu	41
4.3.5. Pěstounská péče dlouhodobá (klasická)	43
5. PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	47
5.1. Sociálně-právní ochrana dětí	47
5.2. Historické zakotvení zvolených institutů náhradní rodinné péče	47
5.3. Odlišnosti zvolených institutů náhradní rodinné péče	51
5.4. Budoucnost zvolených institutů náhradní rodinné péče	53
6. VÝCHODISKA VÝZKUMU	56

6.1. Výzkumný problém.....	56
6.2. Výzkumné předpoklady a výzkumné otázky	56
6.3. Cíl výzkumu	57
6.4. Předvýzkum.....	57
6.5. Stanovení výzkumných hypotéz.....	58
7. METODOLOGIE.....	59
7.1. Metoda a technika výzkumu.....	59
7.2. Sběr dat.....	60
7.3. Výzkumný vzorek	60
8. VÝSLEDKY VÝZKUMU	62
8.1. Skupina A – Skutečnosti spojené s dětmi.....	62
8.2. Skupina B – Skutečnosti spojené s pečující osobou.....	68
8.3. Vyhodnocení hypotéz.....	73
9. SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	75
10. DISKUZE.....	77
11. ZÁVĚR.....	79
POUŽITÉ ZDROJE	81
Seznam grafů.....	85
Seznam tabulek	86
Seznam zkratk:	87
Seznam příloh:.....	88

ÚVOD:

Každý z nás jsme lidské bytosti, zasloužíme si, aby se s námi jednalo důstojně, s úctou, ale i s láskou. Zvláště děti potřebují cítit a zažít pocit jistoty a bezpečí. Jsem přesvědčena o tom, že podstata celého vývoje jedince spočívá v rodině. V případě, že není možné, aby dítě vyrůstalo v péči své původní rodiny, je zde společnost a právní systém, kteří vyhledají náhradní prostředí vhodné pro dítě.

Téma své diplomové práce „Porovnání institutů náhradní rodinné péče z hlediska potřeb dítěte a pečujících osob“, jsem volila s ohledem na své profesní zaměření a s ohledem na studijní program – Křesťanská humanitární a pastorační práce - diakonika, který studuji na Evangelicko-teologické fakultě v Praze. Jedná se o oblast právního uspořádání systému sociálně-právní ochrany dětí. Toto téma považuji pro studovaný obor za přínosný z toho důvodu, že pečující osoba nabízí pomoc většinou komukoli potřebnému bez ohledu na to, zda potřebného osobně zná či nikoliv. V pečující osobě tedy spatřuji, z pohledu evangelických církví, tzv. diakona, kterému nezáleží na materiálních požitcích, ale jde mu o morální uspokojení z toho, že mohl někomu dalšímu nabídnout svoji pomoc, společně se svěřeným dítětem se podíli na jeho přípravě pro další samostatný život. Pravá láska staví na předpokladu oběti. Dávání je podmínkou přijímání.

V České republice působí řada neziskových organizací, které pomáhají potřebným – mezi ně patří také církevní instituce. Reformované církve označují zařízení konající aktivity v sociální oblasti jako Diakonie. V římsko-katolické církvi se tato instituce nazývá Charita. Například Diakonie Českobratrské církve evangelické nabízí své služby dětem a mládeži, rodinám s dětmi, seniorům, lidem v nesnázích, lidem s postižením, školám a veřejnosti. Pomoc má mnoho tváří. Písmo svaté hovoří o Ježíši Kristu a jeho pomoci lidem - slovem i činy. Praktický projev víry vychází ze služby a pokory křesťanů všem potřebným lidem bez rozdílu.

V teoretické části budu vycházet ze základu původní rodiny, zaměřím se na současné proměny rodiny. Vysvětlím pojem náhradní výchova a přiblížím její formy a specifika.

Rozpracuji a představím jednotlivé formy náhradní rodinné péče. Zaměřím se na rozdíly jednotlivých forem této péče. Závěrem teoretické části zhodnotím současná právní zakotvení náhradní rodinné péče a porovnáám vybrané instituty náhradní rodinné péče.

Praktická část by měla doložit rozdílnosti mezi instituty - pěstounská péče oproti svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, z pohledu pečující osoby. Budu vycházet z kvantitativního výzkumu, který zaměřím na celý okres Klatovy. Výzkum bude vycházet ze zkušeností a znalostí pečujících osob, které budou vybrané instituty porovnávat. Ve své práci se zaměřím na kvantitativní výzkum, vysvětlím výběr metody a nástroje použitého ve výzkumu. Následně si stanovím hypotézy a zpracuji získaná data. V závěru se zamyslím nad přínosem vybraných institutů náhradní rodinné péče pro osoby pečující.

1. RODINA – SOUČASNÝ POHLED

V této kapitole bych ráda přiblížila pohled na současnou rodinu, který se hlavně v posledním století změnil. V České republice není pojem rodiny právně zakotven, ani Nový občanský zákoník neobsahuje jednotnou definici rodiny. V dnešní společnosti se setkáváme s otevřeností ve vzorcích rodiny, kterou může tvořit matka, otec a dítě, ale můžeme zde vidět i jiné vzory, například matka a dítě, nebo dvě ženy (lesbický pár), které vychovávají dítě. Rodina je pro dítě nejdůležitějším článkem jeho života, neboť zde se formují základní citové vazby a návyky, dítě by zde mělo zažívat pocit bezpečí. Pouto mezi dítětem a rodičem si neseme po celý život. Bible nám říká v listu Efetským, že rodiče nesou zodpovědnost za výchovu svých dětí. Mají je vést k tomu, aby se naučily milovat a poslouchat své rodiče. Rodiče mají děti vést k užitečnému, nesobeckému životu, aby žily prospěšně pro druhé. Láska a řád musí jít vždy ruku v ruce¹. Mít rodinu je pro většinu z nás samozřejmostí, ale některé děti nemohou vyrůst ve své vlastní rodině a to z mnoha důvodů. Rodina se také může dostat do krize a po určitou dobu není schopna dítěti zajistit zázemí, podporu. Tyto děti potřebují podpořit, najít své místo, třeba i v náhradní rodině, po různě dlouhou dobu.

1.1. Definice a význam rodiny

Odborníci – sociolog, psycholog, právník, definují rodinu každý jinak. Přes všechnu rozdílnost v definicích je evidentní, že rodina je nejstarší společenskou institucí. *„Rodina je společenská jednotka, která představuje první sociální prostředí pro dítě. Je to tedy společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se všichni učí soužití s životem, kde všichni dávají i přijímají, kde formují svou osobnost a kde mají možnost zrát k moudrosti, a kde podstatnou složkou všeho je vzájemně sdílená a působená radost.“*² Podle psychologického slovníku je rodina hodnocena jako společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí. Rodina je v sociologii skupina osob navzájem spojená manželstvím, příbuzenstvím nebo adopcí, které tvoří jednu domácnost a jsou spolu ve vzájemné interakci. Další definice vymezují rodinu

¹ Bible, Nový zákon, Ef, 6.

² MAŤEJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Speciální pedagogické nakladatelství, Praha 1992. ISBN 80-04-25236-2

prostřednictvím jejích forem a funkcí: *funkce reprodukční, sociálně ekonomické, kulturně výchovné, sociálně psychologické a emocionální*.³

Základní (jinak též jádrová, nukleární) rodinu tvoří muž, žena a jejich děti, zatímco rozšířená rodina zahrnuje i další příbuzné (prarodiče, tety, strýce, bratrance atd.) Vedle monogamního či párového uspořádání rodiny, může být rodina polygamní (obvykle patriarchální), případně neúplná s jedním rodičem. Podle Jandourka můžeme také rozlišovat rodinu individualistickou, dezintegrovanou, městskou, které vznikly jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému – příbuzenství⁴. Mezi nejčastěji citovanými znaky rodiny bychom mohli najít časovou a místní identitu, tzv. život pod jednou střechou, silné emocionální pouto - dané genetickou sounáležitostí, umocňované i z vnějšku svým vzhledem, chováním členů rodiny, apod. Z hlediska zdravého rozvoje dítěte, rodinu ovlivňuje její pevnost, stabilita. Patriarchální rodině dominuje role muže, který se stává hlavou rodiny. V matriarchální rodině má rozhodující slovo žena. Rovnostářská neboli vyvážená rodina znamená, že se výchovné kompetence rodičů nezastupují, nýbrž se vhodně doplňují. Toto je nejefektivnější způsob rodiny, který je prověřen předchozími generacemi. Emancipovaná neboli postmoderní rodina představuje výchovné kompetence rodičů, kdy matka a otec plní otcovské i mateřské funkce, a vzájemně se zastupují. „*Křesťanský solidarismus bere rodinu jako neměnné sociální zařízení, vyrůstající ze svátostného manželství muže a ženy*.“⁵ Obdobně vidí rodinu kardinál Hoffner, který uvádí, že „*rodina pochází z manželství, které Bůh požehnal plodností a je přirozeným společenstvím života rodičů a jejich dětí, zároveň je buňkou lidské společnosti*“.⁶ Rodina dává člověku domov, který potřebuje, který na něj čeká, zabezpečuje jeho důvěrnost a má nepostradatelný význam. V současné době však rodinný život ovlivňuje tlak veřejného mínění (tisk, televize, internet), právní systém, přibývá zaměstnanosti žen, méně společně stráveného času v kruhu rodiny a pro děti samostatné trávení volného času v důsledku

³ JANDOUREK, J.: *Slovník sociologických pojmů, 610 hesel*. Grada, Praha 2012, s.194-195. ISBN 978-80-247-3679-2

⁴ JANDOUREK, J.: *Slovník sociologických pojmů, 610 hesel*. Grada, Praha 2012, s.196. ISBN 978-80-247-3679-2 2012, s. 196.

⁵ BAHOUNEK, T.: *Křesťanská sociologie pro každého*. Arca JiMfa spol.s.r.o., Třebíč 1997. ISBN 80-85766-95-

⁶ HOFFNER, J.: *Křesťanská nauka o společnosti*. Edícia Cirkev a spoločnosť, Trnava 2007, s.96. ISBN 978-80-7141-567-1

pracovního přetížení rodičů. Vztahy v rodině předpokládají citový a intelektový vývoj, úctu, toleranci, něhu a lásku. Rodina na sebe přebírá odpovědnost za děti, ale také pocit z uspokojení při jejich výchově, je zdrojem sebevědomí v rodinných vztazích, uspokojení z dobře hmotně zajištěné a fungující domácnosti. Z pohledu křesťanství si člověk v rodině osvojuje sociální cnosti, kterými jsou: „*láska k bližnímu, ohleduplnost, snášenlivost, spravedlnost, solidarita, zbožnost, schopnost naslouchat a rozhodovat*“.⁷ Papež Pius XII. řekl, že v rodině národ nachází přirozeně dané a plodné kořeny pro svou velikost a moc.

1.2. Základní funkce rodiny

Rodina plní mnoho funkcí a tyto se v historii proměňují. V období modernizace převzala společnost řadu funkcí za rodinu. Funkce biologicko-reprodukční zabezpečuje uspokojení základních fyziologických potřeb jedince. Vztahuje se k udržení života a pokračování rodu. V současné době se mnohem více uplatňuje plánované rodičovství. Funkce sociálně – ekonomická materiálně zabezpečuje členy rodiny. Každá nová domácnost dostane, vlivem způsobu života, jiný charakter (zaměstnanost žen, více příjmů v rodině, sociální systém, atd.). Relativně úspěšný provoz domácnosti vyžaduje pracovní, organizační, finanční prostředky, kompromisy a čas všech členů domácnosti. Podle svých možností si rodina reguluje úroveň spotřeby, přerozděluje příjmy domácnosti dle vlastního uvážení. Členové domácnosti by měli svými příjmy pokrýt ošacení, obuv, zajistit potraviny, teplo a energie. „*Rodina zabezpečuje výživu všem dětem, které jsou nezletilé, nezařazené do výdělečné činnosti a žijí ve společné domácnosti s rodiči*“.⁸ V praxi se ukazuje, že některé rodiny nezabezpečují výživu všech svých dětí stejnoměrně či vůbec. V takovém případě musí chránit zájmy nezletilých dětí stát. Funkce kulturně-výchovná představuje výchovu dětí a jejich začlenění se do společnosti. Socializace jedince ve 21. století je silně ovlivněna trávením volného času. Učit se, vzdělávat se a připravovat se na budoucí život vždy dítě ovlivní. Ve výchově je důležité vysvětlování, hodnocení, povzbuzování, stanovení řádu a pravidel. Emocionální funkce představuje citové zázemí, pocit jistoty, pohody a důvěry. Variabilita podob rodiny je velmi rozsáhlá.

⁷ HOFFNER, J.: *Křesťanská nauka o společnosti*. Edícia Cirkev a spoločnosť, Trnava 2007, s. 107.. ISBN 978-80-7141-567-1

⁸ MAŤEJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Speciální pedagogické nakladatelství, Praha 1992. ISBN 80-04-25236-2

1.3. Nové vzorce rodiny

Obecně změny rodiny souvisely vždy se změnami ve společnosti. Ve 20. století, „začalo být ženám těsno v intimním světě rodiny, vdané ženy začaly být doma nespokojené, nestačilo jim realizovat se jako matky, manželky a hospodyně.“⁹ A proto se ženy v polovině 20. století začaly silněji uplatňovat i mimo soukromou sféru, a to v oblasti placené práce. Každý mladý člověk měl jistotu, že se o něj stát postará, že jej finančně zajistí. Mladí lidé vstupovali do manželství, uznávali společné závazky a prosazovali dvoukariérová manželství, ale - „přesto, že se žena spolupodílí na finančním zajištění rodiny, zůstává na ní výkon většiny domácích prací a hlavní díl péče o děti, což představuje genderovou nerovnost.“¹⁰ V 90. letech minulého století některé rodiny v ČR přišly o zaměstnání a ocitly se závislé na státu a jeho sociálním systému zabezpečení. Rozšířil se fenomén restituce majetku, vzrostly rozpady rodiny a rozvody manželství, vytvořil se nový fenomén nesezdaného soužití, což následně přineslo mnohá negativa, např. narostl počet dětí, které se narodily mimo manželství. V 21. století dochází k výraznému posunu délky přípravy na budoucí povolání, část dospělé populace se navrácí ke staromládeneckému, dnes častěji nazývanému „single“ způsobu života. Jedná se o tzv. přátelství s výhodami, kdy si každý z partnerů žije po své linii. Pokud mladí lidé plánují rodičovství, budují si nejprve své domácnosti a příchod potomka odsouvají. S přibývajícím věkem se stále častěji objevují zdravotní problémy, které manžele či páry vedou k alternativním řešením péče o dítě. Typickými znaky rodiny pro středozápadní Evropy, kam patří i ČR, jsou -malý počet členů rodiny (v průměru 3-5 osob) a relativně vyšší věk pro vstup do manželství. V současné době, však společnost ustupuje od tradičního modelu rodiny a vytváří se nový model (post)moderní rodina.

Modernizace rodiny je velmi těžko definovatelný pojem. Měl by zahrnovat společenské změny v rodinných systémech a systémech poznání. Dnes již neplatí Hoffnerovo tvrzení, že „v moderní rodině je stůl místem společného stolování a zároveň místem rozhovoru, hry,

⁹ MAŘÍKOVÁ, H.: *Proměny současné české rodiny*. Sociologické nakladatelství Slon, Praha 2000, s. 101. ISBN 80-85850-93-1.

¹⁰ MAŘÍKOVÁ, H.: *Proměny současné české rodiny*. Sociologické nakladatelství Slon, Praha 2000, s. 102. ISBN 80-85850-93-1.

zábavy.“¹¹ Vezmeme-li tento pojem doslova, to, co je moderní je pomíjivé a záleží jen na nás, co považujeme za počátek a konec. Pro (post) moderní společnost je však příznačný trend odkládat sňatky a rození dětí na co nejpozdější dobu, tendence častěji zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku. Nesezdaná soužití se jeví spokojenější než sezdané páry, ale v čase je délka jejich trvání méně stabilní. Zvyšování rozvodovosti, po rozvodu tendence již do nového svazku nevstupovat a nemít další děti, omezovat počet dětí v rodině, případně se rozhodnou nemít děti vůbec. Prodlužuje se doba, po kterou rodiče a dospělé dítě žijí pospolu. Většina trendů upřednostňuje individualistické zájmy nad zájmy rodinnými.

Ze statistických údajů¹² vyplývá, že máme v naší republice celkem 4 375 122 hospodařících domácností rodinných, což ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 1. Přehled hospodařících rodin, rodinného typu v ČR k roku 2011

rodina	počet
úplné rodiny	2 097 031
neúplné rodiny	570 836
manželské páry	1857997
faktická manželství	234346
registrovaná partnerství	632
faktická partnerství	4056
celkem	4 375 122

Též rozlišujeme hospodařící domácnosti nerodinné, které představují číslo 1637561, do této skupiny, Statistický úřadu ČR¹³ zařazuje skutečnosti v následující tabulce.

¹¹ HOFFNER, J.: *Křesťanská nauka o společnosti*. Edícia Cirkev a spoločnosť, Trnava 2007, s. 100. ISBN 978-80-7141-567-1

¹² <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>

¹³ <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>

Tabulka č. 2. Přehled hospodařících rodin, nerodinného typu v ČR k roku 2011

domácnost	počet
jednotlivci (singl)	1422147
vícečlenné domácnosti nerodinné	215414
prarodiče s vnoučaty	18394
celkem	1637561

Z praxe vyplývá, že přibývá neúplných rodin, kdy jde o důsledek rostoucí rozvodovosti manželství, na straně druhé jejich počet ovlivňuje i vyšší podíl dětí narozených mimo manželství. Česká republika přijala dne 26. 1. 2006 zákon o registrovaném partnerství¹⁴, jež nebrání homosexuálním či lesbickým párům svěřit či vychovávat dítě. Ale dle ustanovení § 13, odst. 2, daného zákona, zakotvuje zákaz registrovaným partnerům si dítě osvojit. Jde o paradoxní situaci, kdy je osobám, které uzavřely registrované partnerství, upíráno právo, které jim bylo a je před i po ukončení registrovaného partnerství přiznáno. Lesby či gayové se však mohou stát pěstouny, vždy pouze jako jednotlivci, nikdy ne jako pár. Zůstává diskutabilní, zda homosexuální rodinné prostředí může být pro dítě lepší, než život v ústavu. Demografické chování a úroveň reprodukce prošly ve svém vývoji výraznými změnami, které odrážely měnící se ekonomické a sociální podmínky života rodin, ale i postavení žen ve společnosti, jejich rostoucí emancipaci, vzdělanostní úroveň a stupeň ekonomické aktivity. Pro všechny typy rodin to však znamená přepracování zavedeného životního stylu. Mnoho životních podmínek, řešení a rozhodnutí přejímal v minulosti stát. Najednou zde je možnost a nutnost vlastního rozhodování v podmínkách otevřené komunikace. Rodiny reagují větší mírou otevřenosti nebo uzavřenosti. Uzavřenost znamená, že se rodiny více semknou a drží při sobě, což pojmají jako opatření před ohrožením. Otevřenost naopak znamená větší míru angažovanosti a svobodnější míry životní orientace. Oba procesy mohou rodinu jak zesílit, tak oslabit.

Obecně je 21. století vůči předchozím obdobím tolerantní, nasvědčuje tomu skutečnost, že přibývá nesezdaných soužití, takzvané společné soužití svobodných nebo rozvedených heterosexuálních partnerů v jedné domácnosti. Matka a otec či pečující osoba, mohou mít jiná příjmení, což může v dítěti i v okolí vyvolávat zmatek, neb česká společnost na tuto

¹⁴ Zákon č. 115/2006 Sb., O registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

alternativu ještě není příliš zvyklá. Další variantou může být rozvedený či svobodný rodič nebo pečující osoba, která vychovává dítě samostatně. Nutno však podotknout, že společnost k tzv. samoživitelům není právě vstřícná. Nastane-li situace, že rodiče zemřou, o dítě pečuje někdo blízký ze širší rodiny, takovou osobou může být prarodič nebo teta, strýc či jiný vzdálený příbuzný. Jiný vzorec rodiny vytváří pěstoun, poručník či osvojitel.

1.4. Dítě, rodina a společnost

Pojem dítě je používán a vymezen v různých právních normách. V souladu s Úmluvou o právech dítěte¹⁵ se dítětem rozumí osoba, která nedosáhla osmnácti let věku. V občanskoprávních předpisech se tato osoba nazývá nezletilou, a to za předpokladu, že zletilosti nenabyla dříve, což podle platné právní normy České republiky umožňuje pouze uzavření manželství (nejdříve od šestnácti let věku). Podle ustanovení §8 občanského zákoníku zletilost, tedy způsobilost nabývat práva a brát na sebe povinnosti v plném rozsahu, vzniká dosažením osmnácti let věku. V trestně právních předpisech se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.

Každý člověk má své hodnoty a potřeby, které se během života specifikují, ujasňují. Vedle životně důležitých potřeb biologických (potrava, teplo, ochrana před úrazem), které musí být naplněny, aby mohl jedinec přežít, existují také potřeby psychické, které by měly být plně uspokojovány tak, aby se jedinec vyvíjel v osobnost psychicky zdravou a pro společnost přínosnou. Docent Matějček¹⁶ nejčastěji uvádí potřeby množství, kvality a proměnlivosti podnětů, což znamená, že se dítě nebude nudit, ale zároveň nebude podněty přetěžováno. Další uváděnou potřebou je určitá stálost, řád a smyslnost. V praxi toto znamená, že ze všech podnětů by se měly stát zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Tato potřeba umožňuje učení. „*Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů se rozvíjí přímo v rodině. Přináší dítěti pocit životní jistoty. Potřeba identity znamená prosadit se, uplatnit společenské hodnoty. Z uspokojení této potřeby vychází zdravé vědomí vlastního já.*“¹⁷ Autor mnohem později přidal pátou potřebu, a to potřebu otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy. Tato

¹⁵ Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶ MAŤEJČEK, Z.: *Co děti nejvíce potřebují*. Nakladatelství Portál, s.r.o., Praha 2008. ISBN 978- 80-7367-504-2

¹⁷ MAŤEJČEK, Z.: *Co děti nejvíce potřebují*. Nakladatelství Portál, s.r.o., Praha 2008. ISBN 978- 80-7367-504-2

potřeba udává rozpětí mezi otevřeností a uzavřeností osudu, mezi nadějí a beznadějí, mezi životním rozletem a zoufalstvím. Za nejvyšší lidské hodnoty považují svobodu a lásku. Pokud člověk nedokáže mít rád své rodiče, svého bližního, nedokáže mít rád ani sám sebe.¹⁸

Ve světě 21. století denně umírají děti, bezpočet dětí je vystaven násilí, diskriminaci, agresi, miliony dětí mají hlad a zůstávají bez vzdělání. Tento problém je neřešitelný do doby, než se celý svět spojí, aby ochránil životy, zdraví a zdravý vývoj dětí. Na podporu tohoto cíle byl 30. září 1989 v New Yorku vyhlášen program světového Summitu o dětech. Pro Českou republiku byla jedním z důležitých momentů ratifikace Úmluvy o právech dítěte (čl. 49, odst. 1.).¹⁹ Jedná se o Mezinárodní úmluvu o základních právech dítěte, která garantuje zajištění základní ochrany dětí v mezinárodním kontextu. Úmluva sleduje zejména prospěch a ochranu dítěte, přičemž zdůrazňuje primární a společenskou odpovědnost rodičů za výchovu a vývoj dítěte. Z vnitřních právních norem je v podmínkách ČR ochrana dětí zvýrazněna v předpise nejvyšší právní síly, v ústavním zákoně – Listina základních práv a svobod.²⁰ V tomto právním předpisu článek č. 32 stanovuje, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona, přičemž zdůrazňuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých. Článek jasně deklaruje, že rodiče, kteří pečují o dítě, mají právo na pomoc státu.

Ze strany státu zajišťují pomoc rodinám hlavně obecní úřady a jejich oddělení sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD). Rozdíl mezi poskytováním pomoci ze strany nestátních organizací a OSPOD je zejména v rozsahu jejich kompetencí. Sociálně-právní ochrana dětí je zajištěna na základě zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, kdy pracovníci OSPOD jsou povinni chránit zájmy, zdraví a život dětí, hlavně jsou-li ohroženy. Dítě je pro svou fyzickou a psychickou nezralost závislé na péči a pozornosti dospělých. Po dlouhou dobu není schopné vlastního samostatného života, a proto má nárok na poskytování všestranné ochrany²¹. Pracovníci OSPOD, jako jediní pracovníci pomáhajících profesí, mohou bez souhlasu rodičů či dítěte provádět sociální šetření v místě bydliště, dotazovat se na dítě v různých institucích (školská zařízení, lékaři, zaměstnavatelé rodičů).

¹⁸ Pozn. Vycházím z Desatero Božích přikázání.

¹⁹ Zákon č. 104/1991Sb., Úmluva o právech dítěte.

²⁰ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

²¹ HRUŠÁKOVÁ, M. : *Dítě, rodina, stát (Úvahy nad právním postavením dítěte)*. 1. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 19. ISBN 80-210-0694-3

Dále mají právo i povinnost podat soudu návrh na konkrétní opatření. Vydané opatření soudu sleduje pracovnice OSPOD (v některých případech soudní vykonavatel či vyšší soudní úředník) a sděluje soudu výsledky plnění daného opatření. Pracovat s rodinou je vždy potřeba v týmu (tzv. multidisciplinárně, kdy tým může tvořit pracovník OSPOD, lékař, psycholog, pedagog, speciální pedagog, pracovník neziskového sektoru, atd.).

Podmínky spolupráce s rodinou představují snahu vybudovat si důvěru mezi pracovníkem a členy rodiny, tzn., že rodina by měla vnímat pracovníka OSPOD jako prostředek pomoci. Pracovník OSPOD musí znát potřeby a problémy jednotlivých rodin (tam, kde je klíčovým pracovníkem), měl by mít k dispozici širokou škálu možných forem práce s rodinou (např. neziskové organizace, finanční podpora rodiny, terapie, zařízení různého typu). Naopak rodina by měla mít široký prostor, aby si vydefinovala problém sama. Cíle práce by však měl stanovit pracovník ve spolupráci s rodinou, kterou vždy podporuje v řešení náročné situace jejími vlastními silami. Od počátku spolupráce se pracovník snaží rodinu motivovat a povzbuzovat, čímž posiluje kompetence rodiny.

Stát nabízí rodinám s dětmi Systém státního sociálního zabezpečení, který rozčleňuje na sociální pojištění, a to nemocenské pojištění²² a důchodové pojištění.²³ Rodina se tímto systémem může zajistit v případě nemoci, mateřství, stáří, invalidity či ztráty živitele, kdy je snížen či ztracen její příjem. V nepříznivých sociálních situacích má nárok na dávky plynoucí buď ze systému nemocenského pojištění: nemocenské, peněžitou pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, ošetřovné, nebo dávky plynoucí ze systému důchodového pojištění: starobní důchod včetně tzv. předčasného starobního důchodu, invalidní důchod, vdovský, vdovecký a sirotčí důchod. Sociální služby nabízí pomoc a podporu členům domácnosti, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci za účelem prevence sociálního vyloučení. Zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje základní druhy sociálních služeb. Jedná se o sociální poradenství, které zahrnuje základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. Základní sociální poradenství znamená poskytovat informace k řešení nepříznivé situace zájemcům o sociální služby. Odborné sociální poradenství poskytují již erudovaná pracoviště,

²² Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

²³ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

jako například občanské poradny, manželské a rodinné poradny, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí, pedagogicko-psychologické poradny a neziskové organizace zaměřené na sanaci rodiny. Služby sociální péče zajišťují soběstačnost rodinám, které z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nejsou samostatné. Mezi tyto služby patří např. osobní asistence, pečovatelská služba, odlehčovací služby, centra denních služeb, denní a týdenní stacionáře, chráněné bydlení. Služby sociální prevence by měly zabránit sociálnímu vyloučení rodinám, které jsou vyloučením ohroženy. Jedná se například o ranou péči, telefonickou krizovou pomoc, o azylové domy, domy na půl cesty, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy, kontaktní a intervenční centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, terapeutické komunity.²⁴ Systém státní sociální podpory²⁵ představuje finanční dávky, poskytované rodinám, které se ocitnou v obtížné situaci, kdy stát přebírá spoluodpovědnost za vzniklou sociální situaci. V rámci tohoto systému je poskytován: přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné. V rámci systému sociálních dávek se rodině poskytuje pomoc v hmotné nouzi. Jde o rodiny, které nemají dostatečné příjmy a celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojovat základní životní potřeby jejích členů. Současně nemohou být tyto příjmy z objektivních důvodů zvýšeny a nelehká životní situace vyřešena vlastním přičiněním. Rodině mohou být poskytovány dávky pro osoby se zdravotním postižením, jejichž prostřednictvím je pomáháno „*uspokojovat některé specifické potřeby vyplývající z nepříznivého zdravotního stavu jednotlivých členů rodiny.*“²⁶

Partnerské a manželské soužití, ale i rodičovství, posilují a usnadňují služby pro rodiny. Tyto služby podporují rodiny v péči o děti, nabízí hlídání dětí do tří let věku a nad tři roky věku, pomoc s vedením domácnosti (např. údržba domácnosti, rodinné zásobování), volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti.²⁷ Nekomerčně poskytované služby na podporu fungující rodiny představují mateřská centra, poskytování volnočasových aktivit pro děti nebo pro rodiny

²⁴ <http://www.mpsv.cz/cs/14471>

²⁵ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶ Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů, a Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ Zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.

s dětmi (např. centra pro rodinu, družiny), podpora v oblasti slučitelnosti profesních a rodinných rolí (zejména přednášková činnost a poradenství), podpora a výchova k harmonickému partnerství, manželství a odpovědnému rodičovství (zejména přednášková činnost a kurzy). Stát rodině garantuje poskytování sociálně-právní ochranu dětí, prostřednictvím činnosti preventivní, poradenské, činnosti v rámci sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči, práce s dětmi vyžadující zvýšenou pozornost, zřizování zařízení sociálně-právní ochrany dětí. „*Stát pamatuje na slučitelnost profesních a rodinných rolí. Nabízí mateřskou dovolenou, rodičovskou dovolenou, úpravu pracovní doby, pracovní volno, pružná pracovní doba, převedení na jinou práci, pracovní cesty, práci konanou doma, přestávky při kojení.*“²⁸ Rodiny jsou nepřímo finančně podporovány také prostřednictvím daňových opatření. Rodič či pečující osoba mohou uplatnit daňové zvýhodnění na vyživované dítě, které s ním žije ve společné domácnosti. Poplatník může uplatnit slevu na dani na manželku či manžela.

²⁸ <http://www.mpsv.cz/cs/14472>

2. KŘEŠŤANSKÁ SOCIÁLNÍ PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI

V 21. století se dovršuje přechod od modelu tradiční rodiny k modelu moderní rodiny. Rodiny jsou menší, tvořené základním jádrem matka, otec a děti. V některých případech se setkáváme i s neúplnými, doplněnými či náhradními rodinami, které jsou zranitelnější a závislejší na ochraně státního, nestátního či církevního systému. Rodičovské chování v sobě nese instinkt, ale zároveň je ovlivněno kulturními vlivy. Přesto „*rodinná politika pamatuje na všechny vývojové fáze rodin, stejně jako na jejich potřeby v konkrétních situacích*“²⁹ (bydlení, školství, zdravotnictví, trh práce, infrastruktura). Rodičovství z pohledu křesťanství vychází z podstaty Bible, kdy připravený, dospělý muž opustí své vlastní rodiče, a přilne ke své ženě, a oba se stanou jedním tělem. V Bibli je odkazů k tématu opravdu hodně. Například „*chvála ženy statečné*“.³⁰ Křesťanský ideál tvoří hodnota úplné rodiny mezi jedním mužem a jednou ženou, nepřipouští se rozvody, nevěra, adopce a sňatky mezi homosexuálními páry. Stejně tak je nepřipustné umělé přerušování těhotenství na přání - úmyslný abort. Přesto křesťanské instituce poskytují pomoc a nabízejí své služby všem lidem, i těm, kterým se nepodařilo křesťanské hodnoty naplnit.

„Pojem ohrožené dítě odvozuje svůj význam od anglosaského „child at risk“. V posledních letech, zejména díky terminologii Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji z roku 1990, bývá nahrazován pojmem děti ve zvlášť obtížných situacích.“³¹ Zákon o sociálně-právní ochraně definuje ohrožené dítě v souladu s Úmluvou o právech dítěte, čímž se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let. Definice ohroženého dítěte vyplývá z ustanovení §6 zákona č. 359/1999Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Sociálně-právní ochrana se též vztahuje na situace, kdy se dítě ocitá na světě jako sirotek nebo dítě ulice, ale i dítě uprchlíků, dítě jiné státní národnosti a příslušnosti.

Nejčastější problémy ohrožených dětí a rodin jsou: „otázky socio-kulturního znevýhodnění rodiny a jeho projevy, zdravotní znevýhodnění některého z členů rodiny, ohrožení chudobou a sociálním vyloučením, nedostatek schopností a dovedností zejména v oblasti rodičovských

²⁹ http://www.mpsv.cz/rodinná_politika

³⁰ Bible, Příklad 31, 10-31.

³¹ http://www.ceskaghetta.cz/download/stav_systemu_nahradni_pece.pdf

kompetencí³² (nedostatek času na dítě, zanedbávání či deprivace dítěte, problematický výchovný styl, absence výchovných postupů, nejasná pravidla při výchově). Další komplikacemi jsou - výchovné a výukové problémy dětí nebo bez zjevné vazby ke školní přípravě, školnímu prospěchu, útky z domova. Dále děti vedoucí zahálčivý život, nepracující, ohroženy závislostí, trestnou činností, páchající přestupky, prostituci, děti přeživší přírodní katastrofy, děti migrujících rodičů – dělníci, oběti válek, děti žijící v jiných sociálně znevýhodněných skupinách, děti zdravotně znevýhodněné, invalidní děti, děti zanedbávané, pohlavně zneužívané, ohrožované násilím, děti ohrožené drogovou závislostí, narkotiky a jinými psychotropními látkami, děti rodičů nemocných, dlouhodobě hospitalizovaných, případně zahynulých. Mezi ohrožené děti mohou být zařazeny děti rozcházejících se rodičů, děti, kde jsou řešeny rodičovské styky a kontakty se širší rodinou. Ve většině případů jsou tyto děti v takových situacích nedobrovolně. Mezi ohrožené děti jistě patří děti sociálně znevýhodněné, kdy jejich životní podmínky neumožňují jejich zdárný a zdravý vývoj. Celkově pak hovoříme o dysfunkční rodině. Praxe ukazuje, že i v náhradní rodinné péči může být dítě ohroženo. Například dojde k tomu, že se dítě nezačlení do třídního kolektivu a pečující osoba dítě nepřiměřeně usměrňuje. Nebo pečující osoba není dostatečně připravena na spolupráci s vlastní rodinou dítěte, při rodičovských kontaktech pak dochází ke střetům mezi pečující osobou a rodičem, čemuž je dítě přítomno.

Souhrnně lze hovořit o psychické deprivaci dítěte. Tento koncept rozpracovali čeští psychologové a pediatři Z. Matějček, doc. J. Dunovský, a J. Kovařík. Psychickou deprivaci dítěte definují jako nedostatečné uspokojování psychických potřeb dítěte po určitou dobu. „*Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“³³ Citová reakce rodiče na dítě podporuje schopnost dítěte zpracovávat emoce a ovlivňuje jeho chování. Tak, jak rodiče přijímají své dítě, tak je podporována sebedůvěra dítěte. Rodiče by měli o dítě kooperativně pečovat, tím u dítěte zvyšují a podporují jeho kompetence. Dítě by mělo cítit, ze slov i skutků, podporu ze strany rodičů. Když dítě pocítí, že je rodič s ním, dokáže důvěřovat svému okolí a posiluje tím své

³² Metodické doporučení MPSV č. 9/2009.

³³ MAŤEJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Speciální pedagogické nakladatelství, Praha 1992, s. 115. ISBN 80-04-25236-2

slabé stránky. Rodiče poskytují svému dítěti motivaci k tomu jak a proč změnit své chování a následně jak pracovat se svými pocity. Pokud je rodina schopna přijmout všechny členy své domácnosti, pak se podpoří vzájemná důvěra, dítě si uvědomí své místo v rodině, následně ve společnosti.

„Každou rodinu musíme posuzovat komplexně a individuálně, neboť může být ohrožena sociálním vyloučením.“³⁴ Psychická deprivace se může propojovat se sociálním vyloučením. Příčiny sociálního vyloučení mohou být různé, např.: zhoršený zdravotní stav někoho z členů domácnosti, rodič nebo pečující osoba jsou poživateli sociálního systému (sociální dávky, důchod), nezletilá či mladá matka si založí novou rodinu a o své dítě z předchozího vztahu neprojevuje zájem, nebo rodiče neumí nakládat s finančními prostředky, či náhle ztratí zaměstnání. Pečující osoby či rodiče nemají dostatek volného času pro rodinu a pro dítě nebo paradoxně mají nadbytek volného času, který raději tráví v hernách, restauracích apod. (nuda, závislost). Rodinu také ovlivňuje vyspělost jednotlivých členů domácnosti (například úroveň vzdělání, sociální zdatnosti, vytrvalosti, prezentace), ale i trestná činnost dítěte nebo rodičů. Jakmile se začíná rodina propadat ve svém postavení, je ohrožená. Pokud rodina nezajišťuje základní funkce, jsou nejvíce ohroženy nezletilé děti. Stát, církevní instituce, nestátní organizace by měly vytvořit oporu pro děti, které nemohou z nejrůznějších příčin být podporovány ve své vlastní rodině. Matka Tereza hodnotí celý problém následujícími slovy: „otec a matka mají mnoho práce a nemají na dítě čas. Toto jsou věci, které ničí mír.“ Nutno přiznat, že „v České republice neexistují obecně platné standardizované nástroje, které by bylo možno využít k rozlišení míry ohrožení dětí a určení intenzity zásahu státu do integrity rodiny, ale především zde neexistuje ani obecná shoda odborné veřejnosti v tom, jakou situaci lze za ohrožení dítěte považovat a ve prospěch jeho ochrany zasáhnout.“³⁵

V praxi jsou ministerstvem práce a sociálních věcí (dále MPSV) doporučena kritéria pro vyhodnocení sociální situace dítěte a rodiny, zároveň jsou sociální pracovníci povinni na každé dítě vytvořit samostatně individuální plán ohroženého dítěte, tzv. IPOD. Mezi pracovníky i jednotlivými pracovišti Sociálně-právní ochrany však panuje nejistota, nestabilita a nejasnost, jak jednotně vyhodnocovat situace ohroženého dítěte v praxi. Ze

³⁴ <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vylouceni> , vysvětlení - sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučení ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu.

³⁵ Ptáček, R., Pemová, T.: *Právo a rodina*, 12/2013, s.17.

strany MPSV byla v červenci 2012 zahájena systémová podpora péče o ohrožené rodiny a děti. Cílem projektu je vytvořit a rozvíjet nové postupy v systému péče o ohrožené děti. Projekt je v současné době stále pilotován ve vybraných krajích, v rámci projektu budou realizovány aktivity zaměřené na konkrétní metody odborné sociální práce a standardizaci systému. Projekt bude pravděpodobně vyhodnocen v průběhu roku 2016.

Křesťanství může dětem ukázat hodnoty života postavené na vzájemné lásce a pozornosti. Velice dobře je vypracovaný preventivní systém sv. Jana Bosca, italského kněze, který začal uplatňovat křesťanské hodnoty nejprve v turínských věznicích, kde připravoval vězně na svátosti a poté na ulicích, kde pomáhal dospívajícím chlapcům bez domova. Sv. Jan Bosco v roce 1841 založil svou oratoř, čímž rozvinul apoštolátní dílo mezi mládeží. Postupně se stal otcem 400 chlapců, kteří neměli nikoho, kdo by se o ně zajímal, kdo by jim pomohl na jeho cestě životem. Jan Bosco s těmito chlapci hrál fotbal, zajistil pro ně stravování, hledal pro ně práci, tj. řemeslníky, kteří by je vyučili, postupně pro ně zbudoval i domov. Práce Jana Bosca s mládeží vychází jednak z jeho empatického vztahu k opuštěným a zbídačeným lidem, jednak z křesťanských hodnot. Děti a mládež s ním poznaly, že je měl někdo rád, že byl vůči nim nezištný, že uměl jejich prohřešky nejen tolerovat, ale i odpouštět. Stále je povzbuzoval k dobrému, předával pokoj, který mezi lidmi tak mnoho chybí. Svou kongregaci Jan Bosco posléze svěřil do rukou řádu Panny Marie Pomocnice křesťanů a svatého Františka Saleského. Životním mottem Jana Bosca bylo: „*Dej mi duše, ostatní si vezmi!*“³⁶, a heslo řeholních řádů změnil na: „*Práce je modlitba*“³⁷. Tím se otevírá cesta ke svátosti všem lidem bez rozdílu stavu.

Další charakteristikou života a díla Jana Bosca byla radost, která pramení z víry v Boha a víra s ní spojená vytváří rodinnou atmosféru pro mladé. Radost se projevuje ve hluboké zbožnosti k Panně Marii a v častém přistupování ke svátosti smíření a eucharistii. Vždycky vedl své mladé k věrnosti svatému Otcí. Na těchto základech vyrostla tzv. salesiánská rodina. V roce 1872 byla založena salesiánská ženská větev Dcery Panny Marie Pomocnice křesťanů, v roce 1875 byla vyslána první salesiánská misijní výprava do Ameriky, v roce 1876 byla založena společnost Salesiánských spolupracovníků a v roce 1877 začal vycházet Salesiánský věstník. Křesťanské hodnoty se tedy mohou uplatnit i v terénní sociální práci, organizované

³⁶ <http://www.shm.cz/sv-jan-bosko/> ze dne 7.11.2015

³⁷ <http://www.shm.cz/sv-jan-bosko/> ze dne 7.11.2015

a poskytované církevními organizacemi jakými jsou Diakonie nebo Charita či křesťanské řády.

*„Terénní sociální práce je jedním z významných a účinných nástrojů, jak předcházet sociálnímu vyloučení jednotlivců, rodin či celých sociálních skupin z určitých interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou ve společnosti přístupné většině“.*³⁸ Cíle terénní sociální práce dle Metodické příručky jsou prevence sociálního vyloučení a jeho prohlubování, prevence sociálně rizikových jevů, sociální začleňování, mírnění negativních důsledků a rizik životních situací klientů, včetně jejich dopadu na společnost, zmírňování nerovností, včetně nerovného přístupu ke službám, vzdělávání, bydlení atp., pomoc klientům získávat - znovu nabývat - sociální kompetence, předávání informací.³⁹

2.1. Křesťanská sociální práce s ohroženými rodinami, dětmi a mládeží v okrese Klatovy

Sociální šetření přímo v domácnostech provádí pracovník OSPOD, tj. musí poznat prostředí, ve kterém rodina žije, pracovat s rodinou s ohledem na její specifické podmínky, porozumět příčinám nepříznivé situace. Sociální situaci rodiny je potřeba řešit komplexně jako soubor souvisejících příčin a následků. Pracovník OSPOD hledá taková řešení, která povedou k osamostatnění klienta a zmírní míru jeho ohrožení. Jednání probíhají v kanceláři pracovníka OSPOD, cílem těchto schůzek není klienty kontrolovat. Pracovník OSPOD je v pozici průvodce klienta, nikoli jeho opatrovníka. Snaží se zjistit si o daném problému odpovídající informace z různých zdrojů a na jejich základě vyjednat s klientem, případně s dalšími zúčastněnými, způsob řešení. Pracovník OSPOD však problém jako takový sám neřeší, ale pomáhá klientovi najít správnou cestu k řešení zprostředkováním kontaktu s příslušnými institucemi nebo službami prostřednictvím systematické práce s klientem. Svým přístupem vede klienta ke zvyšování sociálních dovedností a jeho samostatnosti, čímž je současně nastartován proces vedoucí od zmírnění projevů k eliminování sociální exkluze.

³⁸ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008., s. 9.

³⁹ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008., s. 12-13.

Okres Klatovy využívá k ochraně práv a potřeb rodiny a dětí mj. církevní organizace, které se zabývají sociálně-aktivizačními službami pro rodiny a děti. Jedná se například o organizaci Diakonie, jejímž zřizovatelem je Českobratrská církev evangelická, která vznikla v roce 1918 spojením luterského a kalvínského evangelického směru. Za významnou považují její otevřenost vůči všem lidem, světu a názoru, protože vystupuje všekřesťansky a ekumenicky. Diakonie Českobratrské církve evangelické (dále ČCE) vychází z křesťanských principů vyplývajících z evangelia. Nejvýznamněji se při poskytování služeb objevuje princip křesťanské lásky k bližnímu. V textu Matoušova evangelia (22,39) najdeme verš: „Miluj svého bližního jako sám sebe“. V Novém zákoně, na rozdíl od Starého zákona, je láska k bližnímu rozšířena i na cizince a nepřátele⁴⁰. Motivací k pomoci v neposlední řadě také důležité biblické podobenství o milosrdném Samařanovi (Lk 10,25-37).

Zajistit a naplnit potřeby dítěte umožňuje sanace rodiny, jež může být pro ohrožené děti jedno z řešení, kdy zůstane v přirozeném prostředí, a to v péči svých rodičů nebo v širší rodině. „*Principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině. Cílem je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku*“.⁴¹ Sanace rodiny v České republice poskytují nestátní organizace, jako například STŘEP o. s., Diakonie ČCE SKP Praha, Dům tří přání, Amalthea o. s., Rozum a cit, aj.

Diakonie ČCE – západ, provádí sanaci přímo v domácnostech nebo ve své středisku v Plzni. Zdejší Diakonie nabízí krizovou pomoc všem členům rodiny, informační servis, zprostředkování dalších služeb, doprovod dítěte v zátěžové situaci, kontakt s institucemi ve prospěch dítěte, jeho rodiny nebo pomoc při řešení každodenních situací. Též provozuje klub pro děti od 12 – 18 let, umožňuje doučování dětí od 10 let. Rodinám s dětmi poskytuje krizovou pomoc, doprovázení pěstounských rodin, odborné sociální poradenství – v oblasti dluhové problematiky, hospodaření, při výchově dětí, nabízí rodinné či partnerské terapie, pomoc při traumatizující události v rodině, konzultace o nevhodných výchovných stylech rodičů, poruchy chování u dětí, rizikové chování v rodině, asistovaný kontakt dítěte s třetí

⁴⁰ Bible, Mt 5,44-45: „*Ale já vám říkám: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují. Tak budete syny svého nebeského Otce, neboť on dává vycházet svému slunci pro zlé i pro dobré a sesílá déšť spravedlivým i nespravedlivým*“; Lk 23,34: „*Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí*“.

⁴¹ BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M.: *Sanace rodiny*. Portál, Praha 2008, s. 18. ISBN 978-80-7367-3925.

osobou dle rozhodnutí soudu, podpora při uplatňování práv a zájmů klientů, např. doprovod na úřady, instituce, případové konference, sociálně-právní poradenství, pastorační poradenství. Služby jsou poskytovány anonymně, bezplatně a diskrétně. Projekt nazvaný „Archa“ nabízí dlouhodobou podporu rodinám s dětmi, které se ocitnou v životní situaci, která může být ohrožující pro potřeby a vývoj dětí a rodiče jí nedokážou vlastními silami překonat. Cílem je pomoci zajistit stabilní život rodiny tak, aby rodina mohla žít podle svých pravidel, ale také samostatně bez soustavného využívání podpůrných služeb.⁴² Organizace Diakonie vnímá náhradní rodinnou péči jako příležitost a šanci pro ohrožené děti. Za tímto cílem nabízí konzultace psychologa s dítětem, psychologickou konzultaci, podpůrnou terapii dítěte, řízený kontakt rodičů s dětmi.

Další pomáhající církevní organizací je Oblastní Charita v Klatovech, její hodnoty pramení z evangelního poselství a sociálního učení církve. Vycházejí z idejí o: - *důstojnosti lidské osoby*, pracovníci jednají tak, aby chránili důstojnost a základní lidská práva svých klientů. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. *Společné dobro*- jsou podmínky, za kterých se mohou jednotlivci i sociální skupiny rozvíjet. Člověk musí mít možnost dosáhnout všeho, co potřebuje k rozvoji a uspokojení. *Solidarita* – zdůrazňuje empatii, podporuje práva znevýhodněných osob na zapojení do rozhodovacích procesů, které se jich dotýkají. *Subsidiarita* – vybízí k přesunu rozhodovacích procesů na nejnižší úroveň (z úrovně instituce do přirozeného sociálního prostředí klientů). *Kvalita*- zajišťuje dimenze odbornosti. *Pravda*- nárokuje, abychom ji respektovali a odpovědně dosvědčovali. Jen mezilidské vztahy založené na pravdě odpovídají důstojnosti člověka. Usilují o transparentnost své komunikace i práce. *Svoboda*- je v člověku nejvznešenější známkou Božího obrazu a znamením vysoké důstojnosti každé lidské osoby. Charita podporuje své klienty i pracovníky v uplatňování sociálně zodpovědné svobody a ve využívání svých vlastních schopností. Charita v Klatovech provozuje nízkoprahový klub Chapadlo pro děti a mládež, který nabízí kontaktní práce, informační servis, poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, případovou práci, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, situační intervence, pomoc v krizi, preventivní programy, výchovné, vzdělávací a aktivizační

⁴² Dalším projektem Diakonie je start dvouletého projektu „Plus pro děti“, kdy budou přímo ve školách probíhat preventivní programy, kde bude přítomný i tzv. krizový intervent.

činnosti. Klub je určen pro věkovou skupinu 12-26 let, otevřeno má 3 dny v týdnu. Dalším Nízkoprahovým zařízením je klub Budík, který je určen pro věkovou skupinu od 6-26 let, žijící v sociálně vyloučených lokalitách, vedoucí rizikový způsob života nebo jsou ohrožené tímto způsobem života, osoby opouštějící zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, nebo výkon trestu odnětí svobody, nebo ohrožené společensky nežádoucími jevy. Charita v Klatovech také provozuje Azylový dům sv. Zdislavy pro matky s dětmi. Cílovou skupinou zařízení jsou těhotné ženy a matky případně babičky, které pečují o dítě ve věku 0-18 let věku dítěte a potřebují pomoc a podporu. Kapacita azylového bydlení je pro 6 matek s dětmi v nouzi. Snahou zařízení je, aby se matky s dětmi a těhotné ženy osamostatnily, získaly zkušenosti a dovednosti, které jim v budoucnosti umožní vést samostatný a důstojný život ve společnosti.

Ve výčtu církevních organizací nemůžeme opomenout katolický řeholní řád Školské sestry de Notre Dame. Jedná se o společenství, které v okrese Klatovy obnovilo svou činnost až po Sametové revoluci - v roce 1989. Společenství má své kořeny v Řeholi sv. Augustina. Školské sestry byly od počátku určeny k činnosti mezi lidmi a s lidmi, především s dětmi, s mládeží a s rodinami. Věnovaly se výchově a vzdělávání v prostředí „zanedbaného“ lidu.⁴³ Působení sester ve společnosti má charakter služby. Školské sestry jsou komunitou, kde je prostor pro setkávání a prožívání sebe sama ve společenství sester. Řeholní povolání znamená, že patří Kristu, odevzdávají se Kristu, následují Krista, slouží Kristu v dětech a mládeži, které jsou jim svěřeny. Kongregace Školské sestry de Notre Dame vychází z křesťanských hodnot pro život zasvěcený Bohu ve službě bližním. Kladou důraz na hloubku lidské důstojnosti (pokora, čistota, chudoba), jednotu a lásku, důvěru v Boží prozřetelnost, činný apoštolát, úctu a lásku k Panně Marii, úctu k člověku a k životu. Dále vycházejí z hodnot - empatie a porozumění k potřebám druhých, zvláště dětí a mládeže a otevřenosti k problémům a obtížím druhých.

Komunita je internacionální společenství, které vnímá své poslání jako službu. Hlavním zájmem zůstává výchova ke zdravým lidským a křesťanským hodnotám. Vychází z pedagogiky Franze Ketta, šíří celostní náboženskou výchovu mezi děti a mládež, pracují u dětí a s dětmi. Pomáhají dětem růst v síle, ve schopnosti brát na sebe odpovědnost, zapojit se do života. Vychovávají děti k tomu, aby čelily životním těžkostem, aby přijímaly svá rozhodnutí. Společenství buduje a podporuje přátelství mezi dětmi, zaměřují se na terénní

⁴³ Myšleno – lidi vzdalující se od Boha, nevěřící.

práci. Specializuje se na výuku náboženství ve školách a školkách, pořádají víkendové a prázdninové pobyty dětí v komunitě a další diecézní výlety.

3. NÁHRADNÍ VÝCHOVA

Nemůže-li nezletilé dítě vyrůstat v rodině, je zde stát, který, jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, přebírá za dítě odpovědnost. Zajišťuje jeho péči a výchovu. Pro účely této práce se náhradní výchovou myslí výchova dítěte, které je umístěno buď v náhradní rodině, nebo mimo vlastní rodinu – zařízení pro výkon ústavní péče nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

3.1. Význam a formy náhradní výchovy

Náhradní výchovu můžeme definovat jako dočasné opatření, které má své uspořádání, nese navazující prvky osobní péče o dítě v případech, kdy rodiče výchovu nezabezpečují nebo ji zabezpečit nemohou. V náhradní výchově vznikají vztahy mezi dítětem a jinou osobou, o této výchově však rozhoduje pouze soud svým rozhodnutím, kde též vymezí mezi subjekty jejich práva a povinnosti. Součástí náhradní výchovy je též systém školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a další spolupracující zařízení. Náhradní výchova se realizuje mimo vlastní rodinu.

Náhradní výchova je uskutečňována formou náhradní rodinné péče (tzv. péče jiné osoby, osvojení neboli adopce, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručnictví); nebo ústavní výchovou (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let věku, dětská centra, diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, domovy pro osoby se zdravotním postižením), ve výjimečných případech i ochrannou výchovou⁴⁴. Za náhradní výchovu však považujeme též hostitelskou péči.

3.2. Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče má přednost před ústavní výchovou. Tento princip vyplývá z mezinárodních smluv i z platných právních norem České republiky. Podrobněji se budu náhradní rodinné péči (dále NRP) věnovat v následující samostatné kapitole.

⁴⁴ Jedná se o výchovné opatření ustanovené Zákonem č. 218/2003 Sb., O soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

3.3. Ústavní výchova

Ústavní výchovou rozumíme péči v zařízeních, rozlišujeme ústavní výchovu, ochrannou výchovu a péči o děti v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Na rozdíl od náhradní rodinné péče může být do zařízení pro výkon ústavní výchovy dítě svěřeno nejen na základě rozhodnutí soudu, ale i na základě žádosti zákonného zástupce dítěte. Právní zakotvení je stanoveno Zákonem č. 109/2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní výchova znamená výchovné opatření, které je nařízeno soudem, a to v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena, narušena nebo jiná výchovná opatření dosud nevedla k nápravě a rodiče či osoby odpovědné za výchovu dítěte nejsou schopny výchovu řádně zajistit. Obecně platí, že před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí či výchovou v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, neboť tyto možnosti mají přednost před ústavní výchovou.⁴⁵ Soud je povinen též zvažovat, zda není na místě dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí.

Do ústavních zařízení jsou směřovány převážně děti s nařízenou ústavní výchovou nebo s ochrannou výchovou, či děti, které byly soudem svěřeny do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ale také děti, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu dítěte.

Zařízení pro výkon ústavní výchovy spadají pod tři resorty: Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo práce a sociálních věcí. Ústavní výchova u dětí právě narozených až do tří let věku je vykonávána v zařízeních, která jsou v kompetenci Ministerstva zdravotnictví ČR. Řadíme sem Dětská centra, což jsou kojenecké ústavy určené pro děti do jednoho roku věku, dětské domovy pro děti od jednoho roku do tří let. Tato zařízení mají odlišnou právní úpravu, řídí se různými požadavky na zaměstnance a jejich kvalifikaci, mají různý systém financování a pracují s odlišnými metodickými pokyny.

⁴⁵ Ustanovení §42, Zákona č. 359/1999Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a § 971, odst.1, Zákona č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní výchova u dětí od tří do osmnácti let je vykonávána v diagnostických ústavech, v dětských domovech, v dětských domovech se školou a ve výchovných ústavech. Záštitu těmto zařízením zajišťuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Existují však také zařízení, tzv. domovy pro osoby se zdravotním postižením, které jsou spravovány Ministerstvem práce a sociálních věcí a jedná se o zařízení, kde jsou poskytované sociální služby. Tyto domovy jsou určeny pro děti cca od tří let věku dítěte. Ústavní výchova může být zrušena na základě rozhodnutí soudu, který je ve věci příslušný. A to pominou-li důvody pro její nařízení nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči. Dítě se vrátí do původní rodiny nebo je umístěno do jiné náhradní rodiny. Další způsob, kterým zaniká ústavní výchova, je dosažení zletilosti dítěte (dovršení věku osmnácti let). Zřídka se setkáváme s výjimkou, kdy je ústavní výchova prodloužena rozhodnutím soudu až o jeden rok po dosažení zletilosti. Pro toto opatření musí existovat závažné důvody. Důležité je, aby rozsudek soudu o prodloužení ústavní výchovy nabyl právní moci před dovršením zletilosti dítěte.

3.4. Ochranná výchova

Tato výchova je výchovným opatřením a ukládá ji soud v případě, že jiná opatření selhala. Ochrannou výchovu soud pro mládež nařizuje v občanském soudním řízení u dítěte, které spáchalo trestní čin. Dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladší patnácti let. Pokud jsou splněny zákonné podmínky, může soud o ochranné výchově rozhodnout také v trestním řízení. Trestní zákoník, za stanovených podmínek, dovoluje uložit výjimečný trest (vražda, obecní ohrožení). Ochranná výchova trvá po dobu jejího účelu, nejdéle však do dovršení osmnácti let. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, tzn. osoby starší patnácti let, může soud ochrannou výchovu prodloužit, stejně jako ústavní výchovu, až na jeden rok po dosažení zletilosti, tedy do dovršení devatenáctého roku věku mladistvého.⁴⁶

⁴⁶ Ustanovení §22 odst. 2 Zákona č. 218/2003 Sb., O soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

3.5. Hostitelská péče

Další formou pomoci dětem žijícím v ústavní péči, nikoliv však institutem náhradní rodinné péče, je tzv. „hostitelská péče“.⁴⁷ Ředitel ústavního zařízení může po předchozím písemném souhlasu úřadu obce s rozšířenou působností, který je opatrovníkem dítěte, povolit dítěti dočasný (obvykle víkendový, případně prázdninový) pobyt mimo ústavní zařízení i u jiných osob než u rodičů a příbuzných. Při této formě péče se zpravidla nepředpokládá možnost trvalého umístění dítěte v tzv. hostitelské rodině. Příslušný úřad před vydáním souhlasu zkoumá rodinné a sociální prostředí, v němž bude dítě pobývat. Zpravidla si vyžádá u krajského úřadu odborné psychologické posouzení osob, které o hostitelskou péči žádají. Bylo-li dítě umístěno v ústavním zařízení na základě žádosti svých rodičů či zákonných zástupců, nelze tuto formu pomoci povolit bez jejich písemného souhlasu. Tato forma pomoci je vhodná především pro děti, které dlouhodobě žijí v ústavní péči, jejich osud se nedaří vyřešit návratem do biologické rodiny a jejich osobní a právní situace jim neumožňuje přejít do náhradní rodinné péče, případně se pro ně nepodařilo náhradní rodinu nalézt. Jsou to děti převážně starší, děti s různými výchovnými nebo zdravotními problémy, děti odlišného etnika, sourozenecké skupiny apod. Má-li být tato pomoc ku prospěchu dítěte, musí být poskytována odborně, dlouhodobě (tzn. opakovaně – stejná rodina, stejné prostředí, zázemí, atd) a s velkou citlivostí. Žadatelé by měli úzce spolupracovat s odborníky a měli by být na poskytování této pomoci velmi dobře připraveni.

3.6. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jsou určena pro děti, které se ocitly bez jakékoliv péče, je ohrožen jejich příznivý vývoj, péče není přiměřená jejich věku, ocitly se v prostředí nebo situaci, která ovlivňuje jejich základní potřeby a ohrožuje jejich život. Ochrana a pomoc poskytovaná zařízeními spočívá v uspokojování jejich základních životních potřeb, v zajištění zdravotních služeb, ubytování a potřebné psychologické a odborné péči. Nezletilé dítě lze umístit do tohoto zařízení na základě žádosti zákonného zástupce, na základě pravomocného rozhodnutí soudu, žádostí obecního úřadu ORP a na žádost dítěte. Předmětem této práce nejsou specifika této formy pomoci, slouží jako dočasné řešení situace dítěte.

⁴⁷ Ustanovení §30 Zákona č. 359/1999Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

4. NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Náhradní rodinná péče znamená pečovat o dítě, které je vychováváno jinými osobami, než rodiči, v přirozeném rodinném prostředí. Dítěti, které nemůže z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve svém rodinném prostředí, má stát povinnost zajistit některou z forem náhradní výchovy. „Ve většině případů se setkáváme s životními osudy sociálně osiřelých dětí, které mají matku a otce nebo alespoň jednoho z nich, ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat. Ve všech těchto situacích jsou děti přednostně svěřovány do péče širší rodiny nebo do péče osob, které dítě zná.“⁴⁸ V praxi to znamená, že se ohroženého dítěte ujímá někdo z příbuzných či blízkých a v takovém případě není zapotřebí náhradní rodinnou péči zprostředkovávat. Dítě má s těmito osobami, které již zná, většinou vytvořen blízký vztah. Pokud se takovou osobu nepodařilo najít, dítě je umístěno do jiné náhradní, rodinné nebo institucionální péče. Pro dítě hledá KÚPK nebo Orgán sociálně-právní ochrany dětí náhradní rodinu z evidence žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči.

Právní rámec náhradní rodinné péče v České republice tvoří dva základní zákony, a to: Zákon č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Právní systém jasně deklaruje přednost náhradní rodinné péče před péčí ústavní. To znamená, že pokud dítě nemůže setrvat ve svém původním rodinném prostředí, bude jako další řešení v první řadě nastupovat náhradní rodinná péče. Subsidiarita v náhradní rodinné péči představuje jeden ze základních principů, který můžeme zaznamenat již v Úmluvě o právech dítěte.

Základním znakem náhradní rodinné péče je skutečnost, že o dítěti vždy rozhoduje soud, který během soudního jednání zkoumá, jaký je vztah žadatelů o náhradní rodinnou péči k dítěti, zda jejich majetkové a zdravotní podmínky splňují předpoklady pro výkon NRP, zkušenosti žadatelů s výchovou dítěte, pověst o žadatelích, atd. Poté je dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodiče a to na základě rozhodnutí příslušného soudu. Tato instituce vyhotoví písemně rozsudek, kde určí práva a povinnosti zúčastněných stran.

Rozlišujeme zprostředkovanou a nezprostředkovanou náhradní rodinnou péči. O zprostředkované náhradní rodinné péči hovoříme tehdy, projeví-li osoba zájem o náhradní

⁴⁸ http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodinna_pecel

rodinnou péči bez vztahu ke konkrétnímu dítěti. V tomto případě je nutné, aby proběhl proces zprostředkování náhradní rodinné péče. Nezprostředkovaná náhradní rodinná péče neboli příbuzenská péče, znamená, že návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče, či do péče jiné fyzické osoby než rodiče, podala osoba příbuzná nebo dítěti známá. Zprostředkování náhradní rodinné péče se neprovádí v případě, že byl podán návrh na osvojení manželem/kou rodiče dítěte.

Dítě může být svěřeno do nové rodiny: z původní rodiny, z porodnice, z dětského centra, z dětského domova nebo jiného školského či zdravotnického zařízení, ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ze zařízení pro osoby se zdravotním postižením či z azylového domu, nebo z péče pěstounů na přechodnou dobu. Osvojiteli a pěstouny se mohou stát osoby osamělé, osoby žijící v partnerském svazku bez uzavření manželství, osoby, které mohou mít vlastní děti, rodiny s vlastními dětmi, rodiny s dalšími dětmi přijatými do náhradní rodinné péče, osoby se zdravotními problémy, pokud je jejich zdravotní stav neomezuje v pečovatelské a výchovné schopnosti. Věkový rozdíl mezi osobou pečující a dítětem musí být přiměřený.⁴⁹

4.1. Předpoklady pro vznik náhradní rodinné péče

Základním předpokladem vzniku náhradní rodinné péče (dále NRP) je porucha rodičovství. Následně uvedu některé poruchy rodičovství, které jsou předpokladem vzniku NRP. Rodiče se o dítě nemohou starat, důvodem jsou okolnosti, které rodiče nemohou ovlivnit. Jedná se o nepříznivé přírodní podmínky (katastrofy), poruchy podpůrného systému státu (válka, chudoba), stabilita rodinného prostředí je narušena (úmrťm, zdravotním stavem jednotlivých členů). Rodiče se o dítě neumějí, nedovedou starat, důvodem bývá nezralost rodičů, kdy rodiče nedokážou uspokojovat vlastní potřeby, natož potřeby dítěte. Mohou nastat životní situace, se kterými nejsou rodiče schopni se vyrovnat (nevěra, handicap v rodině). Rodiče se o dítě nechtějí starat, důvodem může být porucha osobnosti rodičů, dítěti je poskytována nedostatečná, žádná nebo ohrožující (škodlivá) péče. Dalším předpokladem vzniku náhradní rodinné péče je zájem dítěte, který vyžaduje svěřit dítě do jiné rodiny. Pečující osoba musí být způsobilá náhradní rodinnou péči zabezpečit. Bez této podmínky nelze dítě umístit do náhradní rodinné péče. Ze zkušenosti vyplývá, že dítě by poté bylo umístěno do zařízení

⁴⁹ Pozn. Hranice věku jsou stanoveny metodickým orgánem, tj. např. Krajský úřad.

pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kdy soud je povinen minimálně jednou za šest měsíců přezkoumávat, zda trvají důvody pro toto opatření, nebo zda je možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.

4.2. Vznik, obsah a zánik náhradní rodinné péče

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností mají sociální odbory, kde má nezastupitelnou funkci orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD), který chrání zájmy a blaho všech dětí bez rozdílu. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje kompetence, postup a povinnosti OSPOD v procesu náhradní rodinné péče. Zároveň stanoví, ve kterých případech a za jakých okolností se zprostředkování náhradní rodinné péče neprovádí. Tento orgán navazuje spolupráci s neziskovým sektorem (zaměřeným na sociální služby), se zdravotními a školskými institucemi, s poradenským zařízením, apod. Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí v případě, že návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče podala osoba dítěti příbuzná nebo osoba blízká dítěti či jeho rodině. V takových případech podává fyzická osoba návrh na osvojení, pěstounskou péči či poručenství přímo k soudu, který bude příslušný v této věci rozhodovat. Podobný postup se aplikuje v situaci svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Ve všech případech se dítě a fyzická osoba, která jej žádá svěřit do své péče, znají a zprostředkování není potřeba. Soud ve svém rozhodnutí vychází převážně ze zájmu dítěte. Osoba, která má zájem o dítě pečovat k tomu musí mít vhodné předpoklady a podmínky (osobnostní, zdravotní, majetkové, atd.), zároveň musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. Soud je při procesu rozhodování povinen vyžádat si stanovisko orgánu sociálně-právní ochrany dětí. „Osoba, která se souhlasem rodičů převzala do své péče dítě s úmyslem o něj trvale pečovat, je dle §10a zákona o sociálně-právní ochraně dětí povinna neprodleně tuto skutečnost oznámit příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí.“⁵⁰ Orgán SPOD vyhodnotí situaci dítěte a zpracovává individuální plán péče. Poskytuje nebo zprostředkovává poradenství a podporu dítěti, rodičům a zájemcům o náhradní rodinnou péči. Dítě pravidelně navštěvuje. V počátečním období prvních šesti měsíců vždy jednou za tři měsíce a poté dle potřeby, nejméně jednou za šest měsíců. O průběhu pěstounské péče a péče

⁵⁰ NOVOTNÁ, Věra, BURDUNOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář 3*. Linde, Praha 2003, s. 471.

jiné fyzické osoby podává orgán SPOD soudu pravidelně písemné zprávy. Většina dětí do nezprostředkované náhradní rodinné péče přechází přímo z péče rodičů.

Zákon o sociálně-právní ochraně⁵¹ jednoznačně stanovil, že pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí (tj. Obecní úřady obce s rozšířenou působností a následně Krajské úřady) jsou oprávněny provádět zprostředkování osvojení a pěstounské péče. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá ve vyhledávání vhodných dětí k osvojení a ke svěřeni do pěstounské péče, dále ve vyhledávání a odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Nejčastěji se jedná o děti, které jsou na základě rozhodnutí soudu nebo se souhlasem rodičů, umístěny v ústavním zařízení, příp. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Podle současné právní úpravy se jedná i o děti, které jsou svěřeny do pěstounské péče na přechodnou dobu. Příslušný OSPOD má povinnost děti pravidelně jednou za tři měsíce navštěvovat, průběžně situaci dětí vyhodnocovat s ohledem na individuální potřeby a zájem dítěte. O dětech vede spisovou dokumentaci, jejíž kopii zasílá krajskému úřadu, který vede evidenci dětí pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče.

Osvojení nebo pěstounská péče mohou být zprostředkovány na žádost fyzické osoby, která se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle trvalého bydliště žadatelů. Žádost je součástí dokumentace, která se s dalšími zákonem požadovanými podklady pro zprostředkování náhradní rodinné péče v kopii zasílá krajskému úřadu. Žadatel je povinen absolvovat přípravu k přijetí dítěte do rodiny, která je v rozsahu cca 72 hodin. Krajský úřad na základě odborného posouzení žadatele, s přihlédnutím k jeho charakteristikám osobnosti, psychickému a zdravotnímu stavu, stability manželského či partnerského vztahu a ověřením bezúhonnosti žadatele, rozhoduje o zařazení žadatele do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Pokud se náhradní rodinná péče podaří zprostředkovat a dítěti je z evidence vybrán vhodný žadatel, krajský úřad skutečnost písemně žadateli oznámí. Na základě této skutečnosti má žadatel právo se s dítětem seznámit, kontaktovat jej a pročíst si jeho spisovou dokumentaci. Tyto kroky jsou řízeny pracovníkem krajského úřadu. V případě, že se žadatel rozhodne převzít dítě do své péče, podává návrh na svěřeni dítěte k příslušnému

⁵¹ Ustanovení §19 Zákona č. 359/1999Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

soudu, který ve věci vydá rozhodnutí. „*Orgán SPOD pravidelně soudu zasílá písemné zprávy o průběhu pěstounské péče nebo poručenství.*“⁵²

Mezi oběma způsoby příchodu dítěte do náhradní rodinné péče jsou značné rozdíly. V případě zprostředkování pěstounské péče se pečující osoba na svou úlohu déle připravuje, absolvuje odborné posouzení, vzdělávání. Prarodič či jiný příbuzný těmito přípravami zpravidla neprochází. Dítě do rodiny mnohdy přijede ze dne na den. Obsahem vztahů NRP jsou konkrétní práva a povinnosti subjektů, což platí pro všechny formy náhradní rodinné péče. Pečující osoba má právo dítě zastupovat a spravovat jeho záležitosti pouze v běžných záležitostech. O podstatných záležitostech rozhodují rodiče, pokud jsou nositeli rodičovských práv, nebo soud. Výjimka je u osvojení, kdy mezi osvojitelem a osvojencem vzniká poměr, jako mezi rodiči a dětmi. Osvojiteli náleží zajišťovat všechny záležitosti dítěte.

Náhradní rodinná péče může zaniknout na základě smrti jednoho z oprávněných subjektů. V praxi to znamená, že zemřela osoba, která měla dítě svěřené ve své péči. Soudu tak vyvstává povinnost opakovaně rozhodovat o výchovném prostředí dítěte. Další rozhodující skutečností pro zánik NRP je rozvod manželů, kterým bylo dítě svěřeno do společné náhradní rodinné péče. V tomto případě, může soud svěřit dítě do péče jednomu z bývalých manželů anebo rozhodovat o jiném vhodném výchovném prostředí. Zletilost dítěte ukončuje NRP, neboť byl naplněn smysl a účel péče. V případě, že se v průběhu NRP prokáže, že není naplněn smysl a účel náhradní rodinné péče, může být soudním rozhodnutím zrušena.

4.3. Formy náhradní rodinné péče

V následujících řádcích se zaměřím na jednotlivé formy NRP v České republice. Budu rozlišovat pět druhů náhradní rodinné péče, a to: osvojení, pěstounská péče na přechodnou dobu, pěstounská péče, poručenství a svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Každý z institutů má svůj jedinečný charakter a význam. Podrobněji rozpracuji institut pěstounské péče (tzv. klasické) a institut svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče (svěřenectví).

⁵² NOVOTNÁ, Věra, BURDUNOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář 3.* Linde, Praha 2003, s. 471.

4.3.1. Osvojení

Osvojit si dítě znamená přijmout cizí dítě do své vlastní rodiny a přistupovat k němu jako k vlastnímu. Osvojením přijímají manželé, anebo jednotlivci, plnou rodičovskou odpovědnost. Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká vztah jako mezi rodičem a dítětem, dítě vstupuje do nových právních příbuzenských vztahů s ostatními členy rodiny osvojitele. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou zanikají. Osvojitelé jsou zapsáni v matrice do knihy narození na místo původních rodičů. Dítěti je vystaveno úplně nové rodné číslo, získává příjmení nových rodičů. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. „*Osvojitelé mají povinnost sdělit osvojenci skutečnosti spojené s jeho osvojením, přihlídnout k rozumové vyspělosti dítěte, nejpozději však do zahájení povinné školní docházky.*“⁵³

O osvojení rozhoduje příslušný soud. Než dojde k rozhodnutí soudu o osvojení, musí být dítě po dobu nejméně šesti měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklady. Tato podmínka se považuje za splněnou, jestliže po tuto dobu o dítě na vlastní náklady pečoval pěstoun, poručník nebo jiná fyzická osoba, která hodlá dítě osvojit. Osvojit lze pouze právně volné dítě, čímž rozumíme, že byl zajištěn souhlas původních rodičů s osvojením dítěte. Tento souhlas může otec podepsat hned, jak se rozhodne své dítě předat do NRP, tedy už při jeho narození. Matka souhlas s osvojením může dát po uplynutí šestinedělí po narození dítěte. Tento souhlas se podepisuje před jakýmkoliv soudem. Podmínka trvání šesti měsíců osobní péče před osvojením se počítá vždy až po uplynutí tří měsíců ode dne udělení souhlasu matky s osvojením dítěte. Osvojení má své právní zakotvení v ustanoveních § 794 až § 845 Nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Osvojit lze v současné době i zletilého, a to v případě, že osvojení není v rozporu s dobrými mravy.

4.3.2. Poručenství s osobní péčí

Tento institut je právně zakotven v Novém občanském zákoníku.⁵⁴ Poručník vystupuje v roli zákonného zástupce dítěte, jeho povinností je dítě vychovávat, zastupovat, spravovat jeho majetek místo jeho rodičů. Ustanovený poručník nemusí o dítě osobně pečovat, pokud však o dítě osobně pečuje, má nárok na hmotné zabezpečení jako pěstoun. Tedy může žádat

⁵³ Ustanovení §836 Zákona č. 89/2012Sb., Nového občanského zákoníku, v platném znění.

⁵⁴ Ustanovení §928 v Zákoně č. 89/2012 Sb., Nového občanského zákoníku, v platném znění.

o dávky pěstounské péče. Zároveň však nemůže výkon poručenství probíhat bez kontroly státu, neboť jde o dítě svěřené do výchovy jiných fyzických osob než rodičů. Mezi poručníkem a dítětem ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Tato funkce však nezakládá osobě vyživovací povinnost k dítěti. Poručník podává soudu zprávy o poručenci, zpravidla v ročních intervalech. Jakékoliv rozhodnutí v podstatné věci, týkající se dítěte, je však potřeba schválit soudem. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že: rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, byl jim pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (nejsou nositeli rodičovské odpovědnosti). Poručnictví zaniká: dovršením zletilosti dítěte, smrtí dítěte či poručníka, obnovením rodičovské odpovědnosti rodičů, a na základě rozhodnutí soudu, který funkci poručníka zruší pro jeho nezpůsobilost nebo zjistí závažné pochybení jeho povinností.

4.3.3. Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče (neboli svěření)

Právní zakotvení tohoto institutu je stanoveno zákonem č. 89/2012Sb. Nový občanský zákoník, v platném znění. Institut, tzv. svěření, je použit v okamžiku, kdy se o dítě, z různých důvodů, rodiče nestarají. Při výběru vhodné osoby dává soud zpravidla přednost příbuznému dítěte, ale může to být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký, k němuž má dítě vytvořený citový vztah. Dítě zůstává v původní rodině nebo u jemu známých osob. Tento institut je významný zejména tehdy, kdy je pravděpodobný návrat dítěte do jeho přirozené rodiny. „*Osoba, které má být dítě svěřeno do péče, musí být zletilá, mít způsobilost k právním úkonům, musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte a se svěřením dítěte do své péče musí souhlasit.*“⁵⁵ Tento institut má přednost před osvojením dítěte.

Pečující osoba pečuje o dítě a vychovává je, zastupuje dítě v běžných záležitostech, její práva a povinnosti jsou vymezeny ve výrokové části rozsudku soudu. Vyživovací povinnost rodičů však stále trvá. „*Pečující osoba má právo vymáhat výživné stanovené rodičům na dítě, které má v péči, jakož i právo s výživným pro dítě hospodařit v zájmu dítěte podle jeho potřeb a v souladu s jeho zájmy. Soud může způsob hospodaření s výživným dítěte upravit, zejména určit, jaká část bude určena na spotřebu a jaká část bude dítěti spořena.*“⁵⁶ Rodičovská odpovědnost zůstává rodičům zachována, rozsah může být omezen rozsudkem soudu, a to

⁵⁵ LUŽNÁ, R. *Právo a rodina*. 2013, s.13.

⁵⁶ Ustanovení §956 Zákona č. 89/2012Sb., Nový občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

v rozsahu, v jakém právo a povinnost pečovat o dítě a další práva a povinnosti přešly na jinou fyzickou osobu, které bylo dítě svěřeno do péče. Soud stanoví rodičům rozsah výživného s ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry a povinnost platit výživné k rukám pečující osoby. Proces svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče probíhá prostřednictvím soudního jednání. Osoba, která chce dítě do své péče svěřit, podá návrh na svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče k soudu. Návrh může také podat správní orgán, který danou osobu vytypoval. Soud však může také řízení o svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby zahájit i bez návrhu, např. z podnětu obce s rozšířenou působností, proto zůstává výslovnou podmínkou, že osoba musí se svěřením dítěte do své péče souhlasit. Dítě může být svěřeno také do společné výchovy manželů. Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela za podmínky, že tento je způsobilý k právním úkonům, nebo není-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou. Soud při svém rozhodování vždy vymezí osobám, kterým dítě do výchovy svěruje, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti. Zájemci o náhradní rodinnou péči - rodiče i dítě zůstávají do rozhodnutí soudu v nejistotě, což nekoresponduje se zájmem dítěte. Svěřením do péče jiné fyzické osoby než rodiče je možné pouze v případě, že rodičům je možné uložit vyživovací povinnost k dítěti. Soud zruší své rozhodnutí o svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče ve chvíli, kdy pominou důvody jeho vzniku. Soud má však povinnost zvážit okolnosti každého konkrétního případu a jednat v nejlepším zájmu dítěte.

V rámci ochrany dítěte svěřeného do péče, stanovuje zákon požadavky pro pečující osobu, která musí skýtat záruky řádné péče a mít bydliště na území České republiky a souhlasit se svěřením dítěte do osobní péče. Osoby, které se nejčastěji začleňují do tohoto institutu, jsou prarodiče, tety a širší rodina.

4.3.4. Pěstounská péče na přechodnou dobu

V systému náhradní rodinné péče se od 1. 6. 2006 objevil nový institut, kterým je pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD). Právním zakotvením je ustanovení §27a, zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o individuální formu náhradní rodinné péče, která je podporována státem. Poskytuje se dětem, které náhle nemohou zůstat ve své rodině, ale jejich situace neodpovídá osvojení nebo dlouhodobé pěstounské péči. Pěstounská péče na přechodnou dobu je poskytována po nezbytně nutnou dobu v domácnosti profesionálních pěstounů. Pěstouni na přechodnou dobu

jsou pečlivě vybrané, proškolené osoby, které spolupracují s původními rodiči dítěte a poskytují rodičům čas, aby si upravili své poměry tak, aby byli schopni převzít dítě do své péče. Případně se hledá jiné stabilní prostředí pro výchovu dítěte. Jedná se tedy především o institut krizový a pouze přechodný. Soud může nařídit svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu předběžným opatřením. Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle po dobu jednoho roku. Pokud jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, počítá se délka PPPD od svěření posledního ze sourozenců. „*Nespornou výhodou tohoto institutu je, že dítě nemusí trávit žádný čas v ústavech a dětských domovech a výrazně se snižuje riziko tzv. syndromu citové deprivace.*“⁵⁷

Ode dne 1. 1. 2013 je v platnosti novela právní úpravy o pěstounské péči na přechodnou dobu. Soud může na návrh správního orgánu (sociálně-právní ochrany dětí), svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám zařazeným v evidenci osob vhodných stát se „profesionálními“ pěstouny vedené krajským úřadem na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat. V souvislosti s novelou zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, vzniká pěstounům (osobám pečujícím) i pěstounům na přechodnou dobu (osobám v evidenci) povinnost uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče. Účelem dohody je zajištění pomoci a podpory pěstounům.

Pečující osoba je osoba, která se o dítě stará na základně právního dokumentu. Zabezpečuje potřeby dítěte místo rodiče. Takovou osobou se stává pěstoun, poručník, jiná fyzická osoba než rodič. Pečující osoba má nárok na zajištění krátkodobé péče (dočasná pracovní neschopnost, ošetřování člena rodiny, narození dítěte, vyřizování neodkladných osobních záležitostí, úmrtí osoby blízké), zajištění celodenní péče (14 dní v jednom kalendářním roce, u dítěte staršího 2 let), zajištění odborného poradenství (psychologického, terapeutického, atd. 1x za 6 měsíců), zprostředkování a zvyšování si svých odborných znalostí, pomoc při plnění svých povinností (při styku rodiče a dítěte, zajištění prostor, atd.).⁵⁸ Povinností pečující osoby je sebevzdělávání (zvyšovat své znalosti a dovednosti, 24 hodin za jeden kalendářní rok), uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče (s neziskovým sektorem, či orgánem sociálně-právní ochrany dětí), naplňovat dohodu o výkonu pěstounské péče. V souladu s individuálním

⁵⁷ BUBLEOVÁ, V., FRANTÍKOVÁ, J., VRÁNOVÁ, L.:*Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Středisko náhradní rodinné péče, Praha, 2011, s.5.

⁵⁸ Upřesňuje Zákon č. 359/1999Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

plánem ochrany dítěte udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak. Povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě. „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností má primární povinnost pečující osoby, s trvalým pobytem v jeho spádové oblasti, informovat o uzavření dohody o výkonu pěstounské péče*“.⁵⁹ Orgán sociálně-právní ochrany dětí představí všechny neziskové organizace působící ve spádové oblasti. Pečující osoba získá kontakty, letáčky, potřebné informace. Pěstouni se sami rozhodnou, s kým budou spolupracovat. „*Dohoda musí být uzavřena do 30 dnů od právní moci rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče*“.⁶⁰ Dohoda nesmí být v rozporu s potřebami dítěte a s individuálním plánem dítěte, který sestavuje pracovník Obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Nezisková organizace zasílá Obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností jeden exemplář dohody, na základě kterého se Obecní úřad obce s rozšířenou působností vyjadřuje k dané dohodě. V případě kladného vyjádření, dochází mezi účastníky k podpisu dohody, kdy se jedna podepsaná dohoda o výkonu pěstounské péče zasílá zpět úřadu, dle místa trvalého pobytu žadatelů a zakládá se do spisové dokumentace. Pečující osoba uzavírá jednu dohodu o výkonu pěstounské péče bez ohledu na to, kolik dětí jí bylo svěřeno do pěstounské péče. Dohoda o výkonu pěstounské péče trvá po dobu, kdy trvá pěstounská péče, nebo péče fyzické osoby, které bylo před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dítě svěřeno dočasně, neboť osoba má zájem stát se pěstounem. Vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče může Obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad nebo pověřená osoba.

4.3.5. Pěstounská péče dlouhodobá (klasická)

Nezastupitelné místo v náhradní rodinné péči má tzv. pěstounská péče dlouhodobá nebo klasická. Je to forma státem řízené a kontrolované dlouhodobé náhradní rodinné péče zabezpečované hmotnou podporou. Tento institut známe v České republice již od roku 1973 a jeho právní úprava se v průběhu let měnila, ale o tom až v následující kapitole. Nyní se zaměříme na podstatu pěstounské péče. Pěstounská péče je forma, při které pěstoun o dítě osobně pečuje a nese odpovědnost za jeho výchovu. Pěstounem může být osoba dítěti

⁵⁹ http://www.mpsv.cz/files/clanky/14684/priklad_vykon_PP.pdf

⁶⁰ Ustanovení §47b), odst.2 Zákona č. 359/1999Sb. O sociálně-právní ochraně dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

příbuzná nebo známá, ale také osoba, se kterou se dítě dosud nesetkalo. O svěřeni do pěstounské péče se uvažuje u dětí, u nichž z nejrůznějších důvodů není možné provést jejich osvojení. Příčiny, pro něž nemohou rodiče řádně plnit svá rodičovská práva a povinnosti, musí být dlouhodobého charakteru. „*Pěstounská péče má přednost před umístěním do ústavní výchovy, a to z důvodu zásadního práva dítěte vyrůstat v rodinném prostředí.*“⁶¹ Soudním rozhodnutím nezanikají právní vztahy dítěte k jeho původní rodině. Mezi pěstounem a dítětem nevznikají pěstounskou péčí příbuzenské vztahy.

Žadatelé, kteří mají zájem o svěřeni dítěte do pěstounské péče, podávají také žádost na příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností a při vyřizování žádosti postupují obdobně jako žadatelé o osvojení. V tomto případě hovoříme o zprostředkované pěstounské péči. Rozdíl mezi žadatelem o osvojení a pěstounskou péčí spočívá v jejich přípravě, která je v kompetenci Krajského úřadu. Pokud jsou žadatelé zařazeni do registru osob vhodných stát se pěstouny (vedenými Krajskými úřady), může jim být nabídnuto Krajským úřadem dítě nebo si dítě sami vyhledají (ústavní zařízení). Tzv. Příbuzenská pěstounská péče je vykonávána pro dítě osobou blízkou (příbuzným). Dalším krokem je podání návrhu na svěřeni dítěte do pěstounské péče k příslušnému soudu. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu, které nabylo právní moci a zaniká zletilostí dítěte, úmrtím dítěte nebo pěstouna. Společná pěstounská péče zaniká úmrtím jednoho z manželů, nebo též rozvodem manželství pěstounů, kdy musí být příslušným soudem znovu rozhodnuto o svěřeni dítěte do péče jen jednoho z manželů. Soud pěstounskou péčí může zrušit svým rozhodnutím, má-li k tomu důležité důvody. V případě, že o zrušení požádá pěstoun, je soud povinen jeho návrhu vždy vyhovět.

Po dobu trvání pěstounské péče je pěstoun nositelem práv a povinností rodičů v oblasti výchovy dítěte. V ostatních věcech patří tato práva rodičům, pokud mají rodičovskou odpovědnost. Rodiče se mohou stýkat s dítětem, pokud není soudem vysloven zákaz styku. Omezením nebo zbavením rodičovské odpovědnosti nezaniká vyživovací povinnost k dítěti. Svěřeni dítěte do pěstounské péče nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Rodiče jsou povinni tuto povinnost plnit k rukám úřadu, který pěstounům dávky pěstounské péče vyplácí. Pěstouni s vyživovací povinností rodičů nemají žádné starosti, ani nemají představy, zda je této povinnosti ze strany rodičů dosaženo. „*Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, účinná od 1.1.2013 zavedla nový typ veřejnoprávní smlouvy – dohodu*

⁶¹ KŘISTEK, Adam: *Právo a rodina*. 2014, s.1.

o výkonu pěstounské péče. Dohoda upravuje podrobně naplňování práv a povinností, které pěstounům vyplývají ze zákona.“⁶²Práva a povinnosti pečující osoby jsem zmínila v předchozí podkapitole. Novela zmíněného zákona ukládá povinnost pracovníkům orgánu sociálně-právní ochrany dětí vyhodnocovat situace dítěte a zpracovávat individuální plán dítěte. „*Dohoda o výkonu pěstounské péče vychází z individuálního plánu ochrany dítěte, měla by tedy postihnout všechny aspekty života dítěte. Cílem poskytované podpory je především prevence selhávání náhradní rodinné péče.*“⁶³ Dohoda musí obsahovat údaje o tom, jakým způsobem bude pěstounovi zajišťovaná pomoc s osobní péčí o svěřené děti, poradenská pomoc a pomoc při doplňování odborných znalostí a jak se bude uskutečňovat dohled nad výkonem pěstounské péče. V případě, že tato dohoda nebude do 30 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí o svěřením dítěte do péče uzavřena, příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností sám rozhodnutím upraví práva a povinnosti pečujících osob. S institucí nebo s organizací, se kterou pěstoun uzavře dohodu, bude povinna zajistit dohled nad výkonem pěstounské péče prostřednictvím pověřeného zaměstnance. Ten je povinen být s pečující osobou a s dítětem v osobním kontaktu nejméně jednou za dva měsíce a následně zpracovat zprávu o průběhu výkonu pěstounské péče, kterou zasílá na Obecní úřad obce s rozšířenou působností, dle trvalého pobytu pěstounů. Jak již bylo uvedeno výše, fungující systém dávek pěstounské péče byl zmíněnou novelou zákona doplněn o zákonný nárok pěstounských rodin na určité typy služeb. „*K jejich financování slouží státní příspěvek na výkon pěstounské péče, který slouží na úhradu nákladů souvisejících s naplňováním práv osob pečujících a osob v evidenci (podle §47a zákona).*“⁶⁴ Státní příspěvek na výkon pěstounské péče se poskytuje organizaci, která uzavře s pěstounem dohodu o doprovázení pěstouna při výkonu pěstounské péče. Pěstoun může žádat o dávky státní sociální podpory. Konkrétně příspěvek při převzetí dítěte do pěstounské péče, na výživu dítěte dostává pěstoun příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna za to, že se o svěřené dítě stará. Přičemž příspěvek při převzetí dítěte se vyplácí pouze jedenkrát. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je zachován i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle do 26. roku jeho věku, pokud je i nadále dítě nezaopatřené a trvale žije s pěstouny ve společné domácnosti. Příspěvek na zakoupení motorového vozidla náleží pěstounovi, který má v pěstounské péči nejméně čtyři děti. Vozidlo, však pěstoun nesmí používat pro výdělečnou činnost. Poslední dávkou je příspěvek při ukončení pěstounské péče.

⁶² MACELA, Miloslav: Právo a rodina.2013,s.1.

⁶³ MACELA, Miloslav: Právo a rodina.2013,s.3.

⁶⁴ MACELA, Miloslav: Právo a rodina.2013,s.1.

Podmínky dávek pěstounské péče jsou upraveny příslušnými zákony.⁶⁵ Kontaktním místem pro podání žádosti je úřad práce. Pěstounovi i dítěti svěřenému do pěstounské péče, může vzniknout nárok na další dávky státní sociální podpory, např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě.

⁶⁵ Zákon č. 117/1995Sb., O státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a Zákon č. 359/1999Sb. O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

5. PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

S příchodem Nového občanského zákoníku byla ve všech formách náhradní rodinné péče posílena práva na ochranu rodičovství, přednost biologické rodiny, a to i rodiny širší, před náhradní rodinou. Občanský zákoník nechává vymezení práv a povinností pečující osoby na rozhodnutí soudu⁶⁶. Důležitým právem a povinností pečující osoby je osobní péče o dítě. Průběh náhradní rodinné péče je kontrolován orgánem sociálně-právní ochrany dětí, jelikož jde vždy o dítě odebrané z původní rodiny, tedy o ohrožené.

5.1. Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dětí představuje převážně ochranu práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu jeho oprávněných zájmů a majetku. Snaží se obnovit narušené funkce rodiny. Sociálně-právní ochrana je poskytována všem dětem bez rozdílů a je bezplatná. Zaměřuje se na ohrožené děti a na děti stanovené zákonem⁶⁷. Sociálně-právní ochrana dětí vyhodnocuje jednotlivé situace a přijímá různá opatření a nástroje směřující k totožnému zájmu dítěte. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má povinnost navštěvovat náhradní rodiny, kde dítě žije, nebo kde se zdržuje a to dvakrát v průběhu prvních šesti měsíců a to jednou za tři měsíce, a dále má tuto povinnost podle potřeby a v souladu se zájmy dítěte nejméně jednou za šest měsíců⁶⁸.

Zájem a blaho dítěte nejsou jenom pouhé pojmy, ale jedná se o takové situace, které jsou pro dítě nejpřirozenější a jsou nevhodnějším možným řešením. Zájem, nejlepší prospěch a blaho dítěte jsou předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí. Zájem a blaho dítěte vychází z čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Úmluva o právech dítěte zavazuje smluvní státy zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho. „*Blaho dítěte je pojem*

⁶⁶ Ustanovení § 966 Zákona č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník, v platném znění.

⁶⁷ Ustanovení §6 Zákona č.. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁸ CILEČKOVÁ, K.: Rodina jako organismus. 2014/2, s. 68

širší a obecnější, nadřazený pojmu zájem a prospěch.“⁶⁹Nejobecnější vymezení tohoto pojmu by mohlo být charakterizováno jako vytváření prostředí přátelského k dětem. Z právního hlediska je blaho dítěte pojmem určujícím postup zákonodárce při tvorbě právních norem, zatímco pojem zájem dítěte je spíše realizace určitého práva v konkrétní záležitosti, jež se týká dítěte. Zájem dítěte může mít při rozhodování soudu různý význam a rozsah. V některých případech je při rozhodování soudu konstatováno, že rozhodnutí je v zájmu dítěte. Z filosofického hlediska „je blaho nejobecnější pojem pro stanovení kladné hodnoty“. Podle toho, které hodnoty jsou uspokojovány, je možno rozlišit materiální či duchovní blaho. Principem sociálně-právní ochrany dětí je především preventivní působení na rodiny, jejich vzájemné vztahy a vazby.

5.2. Historické zakotvení zvolených institutů náhradní rodinné péče

S příchodem křesťanství do Evropy se změnil pohled na opuštěné děti. Například císař Konstantin vydal v roce 312 př.n.l. nařízení, podle kterého byla hrazena péče o ohrožené, odložené děti z jeho jmění. Na území ČR se stal první institucí, která pečovala o odložené děti stal tzv. Vlašský špitál v Praze, založený v 16. století. V těchto zařízeních však zprvopočátku přetrvávala vysoká úmrtnost, převážně malých dětí, nedostatečná hygiena, výživa a psychická deprivace dětí. Panovníci Marie Terezie a Josef II byli zastánci výchovy sirotků v ústavním zařízení. Teprve ve druhé polovině 19. století na základě vydaného zákona o domovském a chudinském právu mohly být děti předávány do pěstounské péče. Pěstoun však musel být prověřený, vyžadovalo se osvědčení o jeho způsobilosti, které bylo ověřeno obecním a farním úřadem. Důležitá byla také mravní způsobilost, dostatečné finanční zajištění rodiny, stejně jako lékařem ověřená fyzická způsobilost rodiny. Za péči o dítě náležel pěstounovi měsíční příspěvek, který byl věkem dítěti odstupňovaný a trval do šesti let věku dítěte. Po šestém roce věku dítěte si pěstouni mohli dítě ve své péči ponechat, nebo jej vrátit zpět do nalezince.

Prvorepubliková pěstounská péče měla několik forem. Dětské domovy sloužily ke krátkodobému pobytu dětí, následně odcházely do osvojení nebo do pěstounské péče. Byla stanovena pěstounská péče nalezenecká, kdy ústav svěřil dítě do péče pěstounů do dovršení určitého věku dítěte. Poté se dítě do ústavu vracelo zpět. Dalším typem byla státní pěstounská péče, která byla řízena Okresní péčí o mládež, která měla ke své činnosti soudní

⁶⁹ NOVOTNÁ, Věra, BURDUNOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář 3.* Linde, Praha 2003.

pověření.⁷⁰ Na začátku 20. století vznikaly Spolky Okresní péče o mládež, jejímž cílem bylo pomáhat ohroženým dětem. Po roce 1918 tyto spolky měly pověření soudů k dohledu nad výkonem pěstounské péče. „*Pěstoun musel nabízet záruky, že bude řádně o dítě pečovat, musel být stejné národnosti a stejného vyznání jako dítě. Zároveň měl povinnost strpět dohled dozorčího důvěrníka, který rodinu pravidelně navštěvoval, nabízel poradenství a pomoc.*“⁷¹ Do roku 1948 byla pěstounem fyzická osoba pečující o „cizí“ dítě. Děťmi v cizí péči byli ošetřovanci⁷², schovanci, děti majetné i nemajetné do dokonání 14. roku věku. „*Po roce 1948 přišly změny, kdy odpovědnost za tyto děti přešla z fyzických osob na socialistický stát. Preferovala se kolektivní výchova. Pěstounská péče byla v roce 1952 zrušena, řada dětí byla svými pěstouny osvojena, ostatní putovaly do ústavů.*“⁷³ neboť komunistický režim upřednostňoval ústavní výchovu. Institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče byl zakotven do našeho právního systému teprve až v roce 1963. Prakticky šlo o obnovu pěstounské péče, název byl však jiný. V roce 1964 vstoupil v účinnost zákon o rodině⁷⁴, který nově zakotvil preferenci rodinné výchovy před ústavní výchovou. V roce 1973 byl přijat zákon o pěstounské péči⁷⁵. Okresní národní výbory vedly evidence dětí vhodných do pěstounské péče, též vedly seznamy osob vhodných stát se pěstounem. Zákonem byla stanovena odměna pěstouna i příspěvek na úhradu potřeb dítěti, toto se však nevztahovalo na dítě svěřené do pěstounské péče prarodičů. Novela zákona o pěstounské péči v roce 1992 přinesla možnost svěřit dítě do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, na základě správního rozhodnutí okresního úřadu. Do pěstounské péče byly do roku 2000 svěřovány děti, u kterých byla splněna podmínka, že „*jejich výchova u rodičů není zajištěna z příčin, které budou zřejmě dlouhodobé. Tuto formulaci obsahoval zákon o pěstounské péči*“.⁷⁶ Změny v hmotném zajištění dětí, svěřených do pěstounské péče, přinesl zákon č. 117/1995 Sb. O státní sociální podpoře, v něm byly začleněny dávky pěstounské péče. Novela zákona o státní sociální podpoře nabyla účinnosti dne 1. srpna 1998, následně bylo z tohoto zákona vypuštěno

⁷⁰ GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Grada, Praha 2008, s. 10-16. ISBN 978-80-247-1788-3

⁷¹ NOVOTNÁ, Věra. *Právo a rodina*. Č. 9/2010 – 12. Ročník, s. 6-7.

⁷² Tento historický termín uvádí Vránová Lucie

⁷³ VRÁNOVÁ, Lucie. *Právo a rodina*. Č. 2/2012 -14. ročník, s. 13.

⁷⁴ Zákon č. 94/1963Sb., o rodině, dnes přesunut do Nového občanského zákoníku.

⁷⁵ Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, dnes již zrušen.

⁷⁶ Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, dnes již zrušen.

ustanovení, kdy odměna pěstounovi nenáleží, pokud je prarodičem svěřeného dítěte, které má v pěstounské péči. Ode dne 1. dubna 2000 byla právní úprava pěstounské péče přesunuta do zákona o rodině a uvedená podmínka byla vypuštěna. Souběžně se některými částmi pěstounství, například zprostředkováním pěstounské péče, zabýval zákon o sociálně-právní ochraně dětí.⁷⁷ Právní úprava pěstounské péče byla včleněna do zákona o rodině jako jedna z forem náhradní rodinné péče. V červnu 2005 došlo k opětovné novele zákona o státní sociální podpoře, kdy došlo k rozšíření dávek o odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Dávka náleží pěstounům, pokud mají v pěstounské péči tři nezletilé děti nebo jedno dítě dlouhodobě zdravotně znevýhodněné.⁷⁸ V souvislosti s novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí v roce 2006, byl v zákoně o rodině zaveden nový institut náhradní rodinné péče – pěstounská péče na přechodnou dobu. Tato forma náhradní rodinné péče se týká dětí, které nemohou na přechodnou dobu ze závažných důvodů zůstat v péči svých rodičů, přičemž existuje předpoklad jejich návratu do původní rodiny.⁷⁹ Ode dne 1. 1. 2013 byly dávky pěstounské péče přemístěny ze zákona o státní sociální podpoře, do zmíněného zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zmiňovaný zákon stanovil nová pravidla pro výkon pěstounské péče, zavedl státní příspěvek na výkon pěstounské péče. Současně přesně definuje, kdo je osoba pečující a osoba v evidenci, a zároveň ustanovil práva a povinnosti těchto osob. Cílem této novely je zabezpečit výchovu a všestranný vývoj dítěte v jeho přirozeném rodinném nebo náhradním rodinném prostředí. Významnou úlohu v péči o ohrožené děti by měla být především preventivní opatření. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí stanovuje standardy kvality práce, institut sociální kurately, pravidla k vyhodnocování situace dítěte a rodiny, individuální plány ochrany dítěte a pořádání případových konferencí. Novela též zprofesionalizovala pěstounskou péči a změnila hmotné zabezpečení pěstounské péče. Zároveň však se odkrývají negativa, která brání ohroženému dítěti v přechodu do náhradního, rodinného nebo jiného prostředí. Roste nespokojenost pečujících osob s doprovázející organizací, lhůty pro uzavření dohody s doprovázející organizací jsou velmi krátké. V lednu 2014 s příchodem Nového Občanského zákoníku vstoupily do systému náhradní rodinné péče nové procesní skutečnosti, přičemž žádný nezávislý soud neřeší náhradní rodinnou péči

⁷⁷ Zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁸ NOVOTNÁ, Věra. *Právo a rodina*. 2010, roč. 12, č. 9, s. 6-10.

⁷⁹ NOVOTNÁ, Věra. *Právo a rodina*. Č 10/ 2010 – 12. ročník, s.7-9.

jednotným způsobem. V současné době se připravuje další novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

5.3. Odlišnosti zvolených institutů náhradní rodinné péče

Kromě institutu pěstounská péče tzv. dlouhodobé, kdy od právní moci rozsudku o dítě pečuje osoba pečující, existuje také institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. „Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče může vykonávat osoba dítěti blízká, známá nebo příbuzná“.⁸⁰ Tato osoba péči o dítě zastává většinou ze solidarity, z lásky k bližnímu. Někdy si osoba kompenzuje vlastní selhání ve výchově výchovou někoho dalšího. Práva a povinnosti pečující osobě stanovuje soudní rozhodnutí. Výhoda tohoto institutu se jeví v tom, že dítě zůstává v rodině, nebo u osob, které jsou mu známé. Pečující osoba o svěřené dítě pečuje na základě vlastního přesvědčení. Může žádat o dávky státní sociální podpory, jako jsou rodičovský příspěvek, přídavek na dítě. Dokládá však vlastní příjmy, případně příjmy dítěte. Dítě svěřené v tomto institutu má nárok na výživné od rodičů, toto výživné se stanovuje během soudního jednání. V praxi se však setkáváme s tím, že rodiče výživné často nehradí. Při podání žádosti pečující osoby o dávky státní sociální podpory se však výše výživného započítává jako příjem. Pečující osoba může podat na rodiče trestní oznámení. Vzhledem k tomu, že ve většině případů je pro pečující osobu rodič dítěte osoba blízká, tato možnost nebývá uplatňována. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má právo podat za dítě trestní oznámení za neplacení výživného na rodiče sám.

V případě, že je dítě svěřené do péče jiné fyzické osoby než rodiče z důvodu úmrtí jednoho z rodičů, má nárok na sirotčí důchod. Pečující osoba z institutu jiné fyzické osoby než rodiče si požádá soud, formou návrhu na změnu výchovy, o pěstounskou péči. Soud velmi důkladně prolustruje její finanční, bytové a zdravotní poměry. Zváží, jak je dítě v rodině zabezpečeno po stránce materiální, sociální, zdravotní a psychické. Pečující osoba doloží svůj zdravotní stav, své příjmy, též prokáže, zda je navázán kontakt s rodičem, zda je plněna vyživovací povinnost rodičů, co pro toto plnění pečující osoba udělala. Čistý rejstřík trestů je též pro pečující osobu nezbytný. S přihlédnutím k věku dítěte se provede pohovor, zda souhlasí s transformací současné péče na pěstounskou péči.

⁸⁰ www.cpnrp.cz

Podstatný rozdíl v obou institutech existuje ve finančním zajištění dítěte i osob pečujících. V případě svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče nevzniká nárok na dávky pěstounské péče, a to nejen u osob, které by mohly mít k dítěti vyživovací povinnost, tak ani u osob, které vyživovací povinnost podle zákona nemají. Pečující osoba ve zmiňovaném institutu přitom o dítě pečuje obdobným způsobem jako pěstoun v institutu pěstounské péče.

Tabulka č. 3 Porovnání institutů Náhradní rodinné péče

	Institut jiná fyzická osoba	Institut pěstounská péče
práva a povinnosti pečující osoby	Stanoveno rozsudkem soudu	Stanoveny zákonem a upraveny rozsudkem
Hmotné zajištění	Není stanoveno	Dávky pěstounské péče
Výživné rodičů	Stanoveno rozsudkem soudu k rukám pečující osoby	Stanoveno rozsudkem soudu k rukám Úřadu Práce
Spolupráce s orgánem Sociálně-právní ochrany dětí	Návštěvy 1x za 6 měsíců	Návštěvy 1x za 6 měsíců
Spolupráce s neziskovou organizací	Není zákonem stanovena povinnost ani právo pro pečující osobu	Povinnost a práva pro pečující osobu plynou ze zákona

Praktický výkon sociálně-právní ochrany u dětí svěřených do pěstounské péče je obdobný jako u svěřeni dítěte do tzv. cizí péče. V posledním desetiletí si však společnost začala uvědomovat, že ochrana a podpora musí být poskytována jak dětem, tak i pečujícím osobám. „Nový občanský zákoník základní vymezení svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby a pěstounskou péči upravuje v podstatě shodně, stejně jako shodně upravuje nároky na pečující osobu“⁸¹ Rodiny navštěvují pracovníci Obecního úřadu obce s rozšířenou působností, přímo orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pracovníci OSPOD vykonávají pravidelné návštěvy v domácnosti pěstounů, pohovory s dítětem, vyžadují se zprávy ze školy, od lékaře, od spolupracujících organizací. Následně zasílají zprávy o výkonu pěstounské péče k příslušnému soudu, který též sleduje výkon pěstounské péče.

⁸¹ Křístek, Adam: Právo a rodina, 2014, s.5.

Dalším ukazatelem rozdílnosti je povinnost vyplývající ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí,⁸² v institutu pěstounské péče uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče, kdy doprovázející organizace pečující osoby provází pěstounstvím, zajišťuje pomoc při jejich vzdělávání, při plnění jejich práv a povinností vyplývajících z dohody. Neziskové organizace též rodině pomáhají při výchově dítěte, nabízí pečujícím rodinám své služby. V institutu jiné fyzické osoby nemá pečující osoba povinnost spolupracovat s neziskovými organizacemi. V praxi se stává, že se problémy s výchovou dítěte často podchycují pozdě. V neposlední řadě bychom měli říci, že práva a povinnosti pečujících osob v institutu cizí péče jsou vymezeny rozsudkem soudu, kdežto v institutu pěstounské péče, jsou vymezeny rozsudkem a stanoveny pro všechny pěstouny zákonem.

5.4. Budoucnost zvolených institutů náhradní rodinné péče

V praxi může docházet k tomu, že dítě přechází z jedné formy náhradní rodičovské péče do druhé, ale na základě vlastních zkušeností se mi jeví transformace institutu svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče do institutu pěstounské péče jako složitější právní záležitost, než svěřeni dítěte do těchto institutů samostatně. Soudy jsou nezávislé a posuzují jednotlivé případy individuálně. „V březnu 2011 Ministerstvo práce a sociálních věcí předložilo návrh, kde institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče navrhovali zrušit. V Novém občanském zákoníku je však tento institut zachován.“⁸³ Zásadní novinkou je nové ustanovení, které říká, že pokud není možné rodičům nebo ostatním příbuzným uložit vyživovací povinnost k dítěti, není použití tohoto institutu možné. Nikdo se však dosud nezamyslel nad tím, co nastane v situaci, kdy půjde výživné stanovit, ale bude velmi nízké. Otázkou zůstává, zda bude i velmi nízké výživné rodiči hrazeno. Praxe potvrzuje, že příjem pečující osoby je v institutu svěřeni dítěte do péče pro soud a dávkové systémy, instituce velmi důležitý. Výzkum sociálně-právní analýzy přechodné pěstounské péče v České republice proběhl v roce 2011. Výzkum provádělo rovněž Středisko pro náhradní rodinnou péči, finančně podporováno bylo Nadací Sirius. Obdobným způsobem byla zmonitorována příprava na náhradní rodinnou péči v roce 2010.⁸⁴ Středisko pro náhradní rodinnou péči též

⁸² Zákon č. 359/1999Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸³ www.mpsv.cz

⁸⁴ http://www.nadacesirius.cz/soubory/kestazeni/nrp_monitoring_priprav_na_nahradni_rodinnou_peci_v_cr.pdf

provádělo různé projekty s cílem vyhodnocovat a posuzovat dobrou praxi v ČR a v zahraniční oblasti náhradní rodinné péče, též byly prováděny projekty na prohlubování spolupráce státních i nestátních organizací a vytvářely se platformy pro sdílení znalostí a zkušeností v této oblasti.⁸⁵ V roce 2014 provedlo Středisko pro náhradní rodinnou péči výzkum v oblasti náhradní rodinné péče, který byl zaměřen na zkušenosti aktérů s praxí. Cíle výzkumu zahrnovaly jak děti, náhradní rodiče, tak i pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, i pracovníky neziskových organizací.⁸⁶ Výzkum byl obecný pro celou sekci náhradní rodinné péče, zjišťovaly se potřeby zúčastněných stran, nabízené služby v České republice, nezabýval se jednotlivými instituty.

Obecně jsou zpracovány dotazy k jednotlivým formám institutů náhradní rodinné péče. „Při novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí byl institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče vyhodnocován odborníky jako nepotřebný.“⁸⁷ Nový občanský zákoník však tento institut ponechal v náhradní rodinné péči. Cílem mé práce je zjistit názory pečujících osob na překrývající se instituty.

Podle Zákona č. 359/1999Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, jsou mezi oběma formami NRP podstatné rozdíly. Institut pěstounské péče je v porovnání s institutem svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby mnohem více ošetřen zákonem, který např. stanovuje pěstounům povinnost uzavírat dohodu o výkonu pěstounské péče a z tohoto titulu dodržovat určité povinnosti. K těmto ustanovením patří např. povinnost pěstounů rozšiřovat své vědomosti v oblastech práva, vzdělávání se, psychologie, atd. bez ohledu na jejich věk a stávající vzdělání, čímž jsou mnohem více informováni o změnách v legislativě a dalších možnostech spolupráce s pomáhajícími institucemi. Pěstounská péče v České republice je však také podporována státem prostřednictvím finančních dávek, kterými se zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a současně pěstounům vyplácena adekvátní odměna za tuto „službu“. Zatímco institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, ač vykonává naprosto stejnou „službu“, nejčastěji prostřednictvím nejbližších příbuzných dítěte, je značně omezena ve svých právech a povinnostech. Pečující osoba v těchto případech zajišťuje péči o nezletilé dítě pouze z vlastních příjmů a z tzv. „výživného“ od rodičů dítěte. Ekonomická situace takové rodiny

⁸⁵ <http://www.nadacesirius.cz/cs/ops-centrum-podpory/projekt-centrum-podpory-nrp/vyzkum>

⁸⁶ http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Konference_CR_VYZKUM_2014/Monografie.pdf

⁸⁷ VRÁNOVÁ, Lucie. *Právo a rodina*, 2012,

pak bývá v porovnání s pěstounskou rodinou daleko slabší, což je také jeden z hlavních důvodů, proč je institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče mnohem méně využíván. Předmětný zákon také nestanovuje těmto pečujícím osobám povinnost rozšiřovat své povědomí o změnách v právních předpisech a současně o dalších možnostech pomoci různých institucí. Nemalou roli má věk pečujících osob, které jsou vůči dítěti zpravidla o dvě generace starší, oproti tomu pěstouni bývají k dítěti věkově bližší, aktivnější a díky povinnosti rozšiřovat své vzdělání i schopnější rychleji reagovat na komplikace, jež péče o svěřené dítě přináší.

6. VÝCHODISKA VÝZKUMU

6.1. Výzkumný problém

Pokud dítě nemůže vyrůstat ve vlastní rodině, je potřeba řešit jeho situaci umístěním do náhradní výchovné péče. Nejlepším řešením je pak náhradní rodinná péče (dále jen NRP) – což znamená péče o dítě, které je vychováváno jinými osobami než biologickými rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. NRP má několik forem, mezi ně patří jednak „svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče“ (nejčastěji z okruhu širší rodiny) a jednak „pěstounská péče.“

6.2. Výzkumné předpoklady a výzkumné otázky

Hlavní myšlenkou výzkumu jsou výhody a vlastní specifika dvou vybraných institutů náhradní rodinné péče, které se vzájemně do jisté míry překrývají. Výzkum je deskriptivní a popíše situaci pečujících osob v okrese Klatovy, který náleží do Plzeňského kraje. Okres Klatovy se skládá z celkem tří spádových oblastí s působností Obecního úřadu obce s rozšířenou působností (dále ORP) pro Města Klatovy, Sušice a Horažďovice. Pracuji v sociální oblasti, na jednom ze zmíněného ORP jako pracovnice náhradní rodinné péče a lze předpokládat, že získané poznatky budou prostupovat mou následující praxí. Výzkum se zaměří na znalost rozdílů mezi instituty pěstounská péče a svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, zajímá se o výchovné problémy, s nimiž se pečující osoby setkávají a o instituce, které jim pomáhají problémy řešit, případně s kým dlouhodobě spolupracují. Výzkum pomůže ověřit, jak je v praxi naplňován zákon o sociálně-právní ochraně dětí z pohledu pečující osoby a jak se pečující osoba cítí v nové roli.

Výzkumné otázky pomohou objasnit, např. – s jakými institucemi pečující osoby spolupracují a na koho se mohou při řešení problému obrátit, -zda je pečující osoba seznámena s rozdílností institutů náhradní rodinné péče, - zda pečující osoby znají svá práva a povinnosti stanovené jim zákonnou normou, - jak pečující osoba hodnotí své náhradní rodičovství a jak jsou pečující osoby spokojeni s rozhodnutím soudu.

6.3. Cíl výzkumu

Výzkum je zaměřený na znalost různých institutů náhradní rodinné péče a jejich podmínek. Instituty pěstounská péče a péče jiné fyzické osoby než rodiče budou porovnávat pečující osoby. Výzkum bude vycházet z jejich zkušeností, dovedností a z délky jejich praxe. Cílem empirické části je zjistit, zda jsou pečující osobě známy výhody a nevýhody institutů náhradní rodinné péče. Výzkum by měl objasnit, zda existuje v praxi sociální opora v podobě svépomocných skupin pro pečující osoby a zda je tato sociální opora dostatečná.

6.4. Předvýzkum

V okrese Klatovy jsem se rozhodla provést pilotní sondáž, která by zjistila předpoklady k výzkumu u širší skupiny osob potenciálních respondentů. Ze statistických údajů Obecních úřadů obcí s rozšířenou působností (dále ORP) v okrese Klatovy bylo za rok 2014 ověřeno, že v ORP Klatovy bylo celkem evidováno 48 pěstounských rodin, 30 péčí jiné fyzické osoby než rodiče. V ORP Sušice bylo celkem evidováno 37 pěstounských rodin, 2 pěstouni na přechodnou dobu a 10 péčí jiné fyzické osoby než rodiče. V působnosti ORP Horažďovice bylo evidováno 9 pěstounských rodin a 2 péče jiné fyzické osoby. Jiný institut nebyl zastoupen. Celkem se jednalo o 94 dlouhodobých pěstounských rodin a 42 institutů péče jiné fyzické osoby. Do pilotní sondáže byly zahrnuty pouze rodiny s dětmi s trvalým pobytem na území okresu Klatovy. Sondáž zjišťovala počty rodin, nikoliv počet pečujících osob. Obecně, ale i v praxi, jsem zaznamenala nárůst pečujících osob, převážně v institutu péče jiné fyzické osoby než rodiče. Sondáže jsem vyhodnotila a rozhodla jsem se, že výzkum zaměřím na celé území okresu Klatovy.⁸⁸

⁸⁸ Statistické hodnoty ORP oblastí v okrese Klatovy uváděné za rok 2014.

6.5. Stanovení výzkumných hypotéz

Pro účely dotazníkového výzkumu jsem stanovila tři hypotézy, které sloužily k lepšímu zaměření cíle výzkumu.

H1: Pečující osoby z institutu pěstounské péče znají rozdíly mezi instituty náhradní rodinné péče častěji, než osoby pečující v institutu jiné fyzické osoby než rodiče.

H2: Pečující osoby z institutu pěstounské péče budou mít větší znalost o nových právech a povinnostech plynoucích z novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí než osoby v institutu jiné fyzické osoby. (Lze předpokládat, že pokud jsou pečující osoby z institutu PP povinny dle zákona se vzdělávat, že jejich znalosti o právech a povinnostech mohou být vyšší než u pečujících osob z institutu FO).

Pracovní hypotéza (vztahující se k H2): Sociální opora v podobě svépomocných skupin je vyšší pro pečující osoby z institutu pěstounské péče, než pro pečující osoby z institutu jiné fyzické osoby než rodiče.

7. METODOLOGIE

7.1. Metoda a technika výzkumu

Vzhledem ke stanoveným cílům této práce byla zvolena kvantitativní metoda výzkumu, což umožnilo získání informací a údajů od většího množství respondentů. Při kvantitativním způsobu šetření jde o změření určitého počtu proměnných u vzorků respondentů, přičemž získaná data slouží pro zkoumání vztahů mezi proměnnými a nejde tedy pouze o popis těchto proměnných a jejich rozložení.⁸⁹ Ve výzkumu byla použita technika anonymního dotazníku, což je méně finančně náročné a umožňuje kontaktovat osoby jinak nedosažitelné. Respondenti pak mají na zodpovězení otázek dostatek času a je vyloučen jakýkoliv vliv tazatele na odpovědi. Pro sběr dat do výzkumu jsem zvolila techniku dotazníkového šetření. Výpovědi respondentů byly zaznamenány v dotazníku v písemné podobě. Vytvořila jsem dotazník pro pečující osoby působící v různých institutech náhradní rodinné péči. V dotazníku jsem se ptala na otázky týkající se osobní zkušenosti s pěstounskou péčí, s péčí jiné fyzické osoby než rodiče, rozdílnosti daného institutu, zájem o spolupráci a osobní motivace pečující osoby. Dotazník pro pečující osoby je vytvořen ve dvou variantách, 1) pro jiné fyzické osoby než rodiče (dále FO) a 2) pro pěstouny (dále PP), skládá se tedy ze dvou variant. Pro oba instituty se dotazník shoduje ve 24 otázkách, u formy FO obsahuje 2 specifické doplňující otázky. Otázka č. 1 zjišťuje, o kolik dětí v náhradní rodinné péči pečující osoba pečuje. Otázky č. 2 a 3 zjišťuje, jaká forma náhradní rodinné péče je u respondenta stanovena a o jakou péči se jedná. Otázky č. 4 - 6 zjišťují, spokojenost dotazovaných s rozhodnutím soudu, znalost rozdílů mezi instituty pěstounské péče a péče jiné fyzické osoby než rodiče, a příbuzenský vztah. Otázka č. 7 odpoví na otázku, jak se dítě do domácnosti dostalo. Otázky č. 8, 9 a 10 přibližují, zda se objevil po přijetí dítěte do rodiny vážný problém a o jaký problém se jednalo, kdo pomohl řešit vzniklý problém. Otázky č. 11 a 12 zjišťují, s kým rodina souběžně spolupracuje. Otázky č. 13 - 14 vyjadřují aktuální znalost práv a povinností v systému náhradní rodinné péče a vyzývá k hodnocení těchto znalostí. Otázka č. 15 zjišťuje zkušenost s vlastním náhradním rodičovstvím. Otázka č. 16 zjišťuje, adaptaci dítěte na náhradní rodinu. Otázka č. 17 zjišťuje věk a pohlaví svěřených dětí. Otázky 18 a 19 nám odpovídají na to, zda je dotazovaný seznámen s dalšími pečujícími osobami a zda je s nimi v kontaktu.

⁸⁹ PUNCH, Keith: *Základy kvantitativního šetření*. Praha, Portál 2008, s.9-13. ISBN 978-80-7367-381-9

Otázky č. 20 -22 jsou zaměřeny na vzdělání, věk a pohlaví pečující osoby. Otázky č. 23 a 24 nám odpoví, jak dlouhá je praxe dotazovaného s náhradní rodinnou péčí a jaké jsou jeho hlavní motivy pro stanovený institut náhradní rodinné péče. V Dotazníku pro pečující osoby – pomocné označení FO je připojena otázka č. 25, která zjišťuje, zda je stanovena vyživovací povinnost rodičům, v jaké části a v jakém intervalu je plněna. Otázka č. 26 zjišťuje, zda má pečující osoba zájem o změnu institutu (viz příloha- Dotazník).

7.2. Sběr dat

Dotazníky jsem v období červen – srpen 2015 osobně předala pečujícím osobám v celém okrese Klatovy, tzn. působnost Obecního úřadu obce s rozšířenou působností Klatovy, Sušice a Horažďovice v Plzeňském kraji. K dotazníkům byla přiložena nadepsaná a ofrankovaná zpáteční obálka. Respondenti byli v dotaznících ubezpečeni o tom, že uvedené údaje jsou zcela anonymní a budou sloužit pouze pro účely této diplomové práce.

7.3. Výzkumný vzorek

Respondenty byly pečující osoby působící v jednotlivých institutech náhradní rodinné péče, které celodenně pečují o nezletilé děti. Jednalo se o instituty dlouhodobé pěstounské péče a péče jiné fyzické osoby než rodiče. Výzkum probíhal v okrese Klatovy, který je v Plzeňském kraji. Okres Klatovy se rozkládá na celkové rozloze 1 946 km², počet obyvatel je 86859. Okres je rozčleněn celkem na tři územní části - Obecní úřad obce s rozšířenou působností (dále ORP) Klatovy, ORP Sušice a ORP Horažďovice.⁹⁰

Výzkumný soubor tvoří pečující osoby v náhradní rodinné péči ORP Horažďovice, kam patří celkem cca 10000 obyvatel. Pečující osoby z ORP Sušice, kam náleží cca 25000 obyvatel a pečující osoby v náhradní rodinné péči v ORP Klatovy s cca 51000 obyvateli⁹¹. V oblasti státěm hmotně zajištěných institutů pěstounská péče byla oslovena každá pěstounská rodina působící v ORP Klatovy, ORP Sušice a ORP Horažďovice v Plzeňském kraji. V okrese Klatovy bylo celkem předáno pečujícím osobám 247 dotazníků, z nichž vyplněných bylo 239. Celková návratnost tedy představovala 97%. S ohledem na záměr výzkumu bylo z vyplněných dotazníků vyřazeno 17 dotazníků, kdy respondenti volili jiný institut než-li

⁹⁰ https://cs.wikipedia.org/wiki/Okres_Klatovy, dne 15.9.2015

⁹¹ https://cs.wikipedia.org/wiki/Okres_Klatovy, dne 15.9.2015

dlouhodobá pěstounská péče (dále PP) či péče jiné fyzické osoby než rodiče (dále FO). V porovnávaných institutech odpovídalo celkem 222 pečujících osob, z institutu PP celkem odpovědělo 150 respondentů a z institutu FO 72 respondentů.

Dohromady bylo v okrese Klatovy předáno pečujícím osobám v institutu dlouhodobé pěstounské péče celkem 150 dotazníků pečujícím osobám. Celková návratnost dotazníků z tohoto institutu činila celkem 150 ks, tj. 100%. V institutu jiné fyzické osoby než rodiče bylo celkem osobně předáno celkem 80 dotazníků pečujícím osobám. Vyplněných dotazníků se však vrátilo 72 ks, návratnost představuje 90%. Do výzkumu se celkem zapojilo 43% (95) mužů a 57% (127) žen. Z institutu FO tvořili muži 39% (28) a ženy 61% (44), kdežto z institutu PP to bylo 45% (67) mužů a 55% (83) žen. V institutu FO převažoval věk pečující osoby, u mužů v rozmezí 51-60 let – shodně jako v rozmezí 61 a více let - 29% (9) dotázaných, u žen převažovala věková skupina 51-60 let -32% (13) dotázaných. V institutu PP tvořilo nejčetnější věkovou skupinu muži v rozmezí věku 51-60 let a to 34% (25) a u žen byla také nejpočetnější věková skupina mezi 51-60 let a to 28% (21) dotázaných. V institutu FO bylo nejčetnějším vzděláním pečující osoby vyučen/a, celkově zastoupeno ve 36% (26), oproti tomu v institutu PP bylo nejčetněji zastoupeno vzdělání vyučen/a s maturitou a to celkově ve 30%(45). Přesto z celkového počtu dotázaných bylo nejčastěji označováno vzdělání u všech pečujících osob vyučen/a a to 29% (65) respondentů. Nejméně bylo označováno vzdělání základní 11% (24). V okrese Klatovy žádná pečující osoba neoznačila vysokoškolské vzdělání. Odpovědi získané výzkumem byly ovlivněny délkou praxe pečující osoby. Pečující osoby v institutu PP nejčastěji uváděli délku praxe 1 rok, což představovalo 15% (23) respondentů. Nejmenší zastoupení měla délka praxe 16 let a to 0,7% (1) dotázaných. Pečující osoby v institutu FO shodně uváděli délku praxe 1 rok a to 18% (13) respondentů. V tomto institutu nebyla zastoupena délka praxe 15 a výše let.

Vysoké návratnosti dotazníků lze přikládat vzájemné dobré komunikaci s pečujícími osobami, se kterými osobně spolupracuji. Pečující osoby v okrese Klatovy se doposud neúčastnily žádného výzkumu a nabídnutá forma byla pro mnohé respondenty výzvou. V oblasti institutu jiné fyzické osoby než rodiče jsem oslovila kolegyně a osoby, které osobně znám a tyto dohlédly na to, aby návratnost vyplněných dotazníků byla co nejvyšší.

8. VÝSLEDKY VÝZKUMU

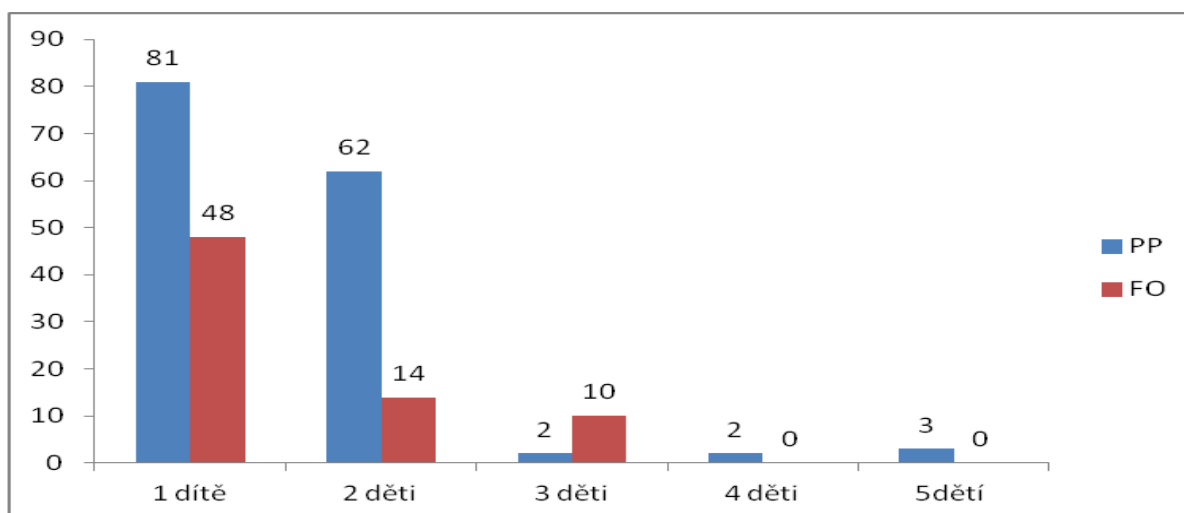
Tato kapitola popisuje ve dvou částech výsledky a v závěru informuje o testování hypotéz. Výsledky výzkumu jsou interpretovány pomocí popisné statistiky odpovědí na jednotlivé otázky. K interpretaci jsou použity grafy a tabulky v programu Microsoft Excel. K získaným údajům je pro úplnost ke každé otázce vložen krátký komentář. Některé popisy jsou zkráceny, například – FO je jednotné stanovení pro péči jiné fyzické osoby než rodiče, PP- se rozumí pěstounská péče. Zkratka KT – znamená okres Klatovy.

Na základě získaných dotazníků od pečujících osob byly získány údaje, které byly rozděleny na dvě skupiny, Skupina A se zabývá skutečnostmi spojenými s dětmi, Skupina B se zabývá skutečnostmi spojenými s pečujícími osobami.

8.1. Skupina A – Skutečnosti spojené s dětmi

V obou institutech uvádí více než polovina respondentů (54 % PP a 67 % FO), že mají v péči jedno nezletilé dítě. Jistý rozdíl je v tom, že více osob v pěstounské péči má dvě děti, zatímco osoby v institutu jiné fyzické osoby mají poměrně často i děti tři (graf č. 1).

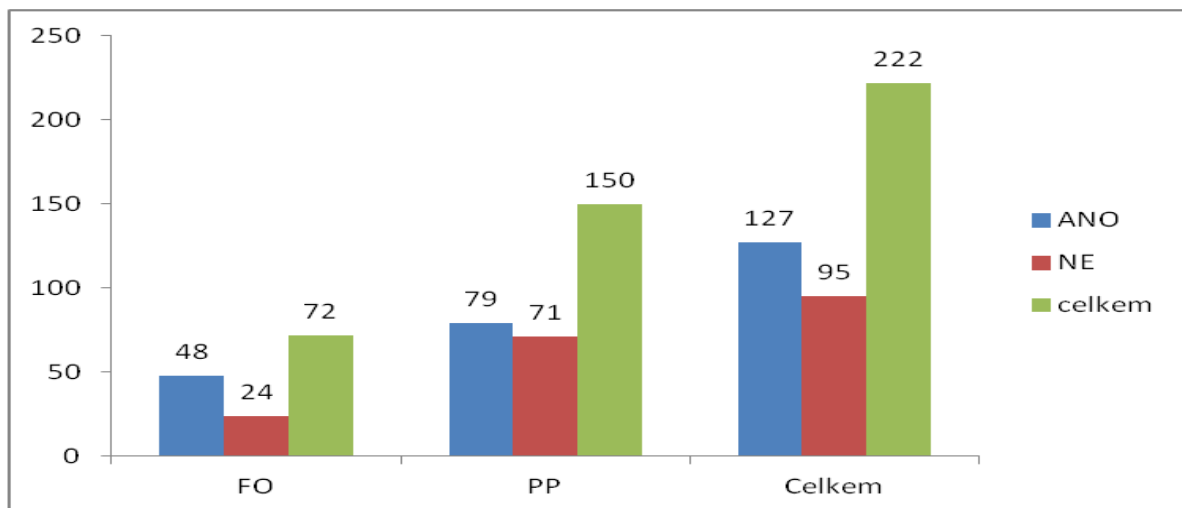
Graf č. 1 - Přehled dětí v náhradní rodinné péči v institutu pěstounské péče a péče jiné fyzické osoby než rodiče v okrese Klatovy.

Zajímala jsem se, jaký je příbuzenský vztah mezi pečujícími osobami a dětmi. Výzkum prokázal, že v institutu jiné fyzické osoby je 67% pečujících osob s dětmi v příbuzenském

vztahu. V institutu pěstounské péče je více než polovina, 53% pečujících osob v příbuzenském vztahu se svěřenými dětmi a to asi z důvodu zastoupení příbuzenské pěstounské péče (graf č. 2).

Graf č. 2 - Příbuzenský vztah v okrese Klatovy.

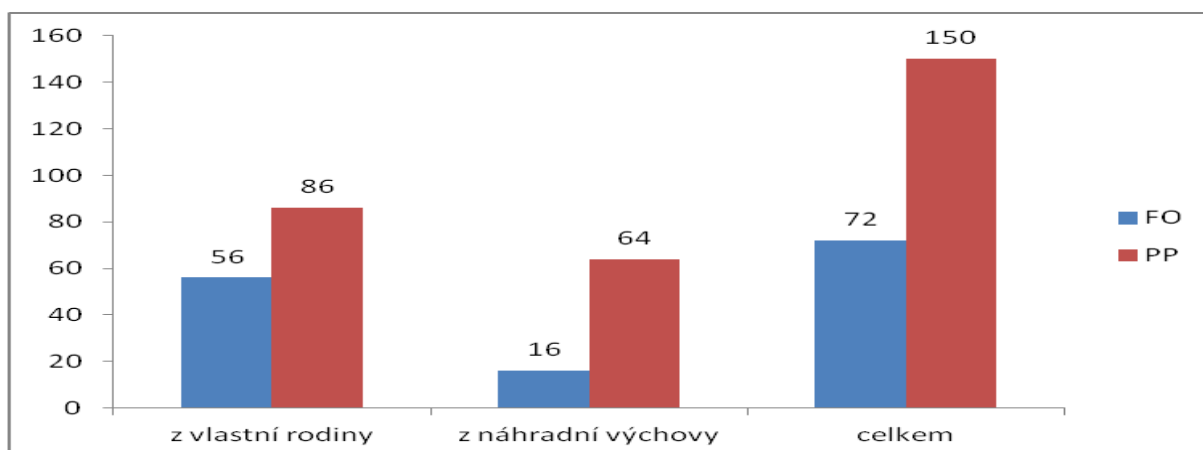

V okrese Klatovy jsou v roli pečující osoby nejčastěji zastoupeny babičky a to 44% (56⁹²), nejméně je zastoupen strýc ve 2% (3). V institutu jiné fyzické osoby je role dědečka zastoupena 47% (15), ale výrazně častěji je tato role zastoupena v institutu pěstounské péče v 53%(17). Naopak nejméně je v roli pečující osoby v institutu jiné fyzické osoby zastoupena sestra a to ve 20% (3) a role tety ve 13% (2). V institutu pěstounské péče je pozice sestry obsazena méně často v 15% (12) a role tety je zastoupena obdobně a to v 16%(13).

Příchod dítěte do náhradní rodiny z náhradní výchovy je výrazně častější v institutu pěstounské péče, kde tvoří 43%(64), jinak je tomu u institutu jiné fyzické osoby, kde se jedná o 22% (16). Z vlastní rodiny se děti dostávají mnohem častěji do péče jiné fyzické osoby a to v 78%(56), což může být způsobeno, že je mnohem častěji vlastní širší rodina schopna a ochotna se o členy rodiny postarat. Do pěstounské péče přichází děti z vlastní rodiny v 57%(86), což tvoří nadpoloviční většinu v pěstounské péči, tzv. pěstounská péče příbuzenská (graf.č.3).

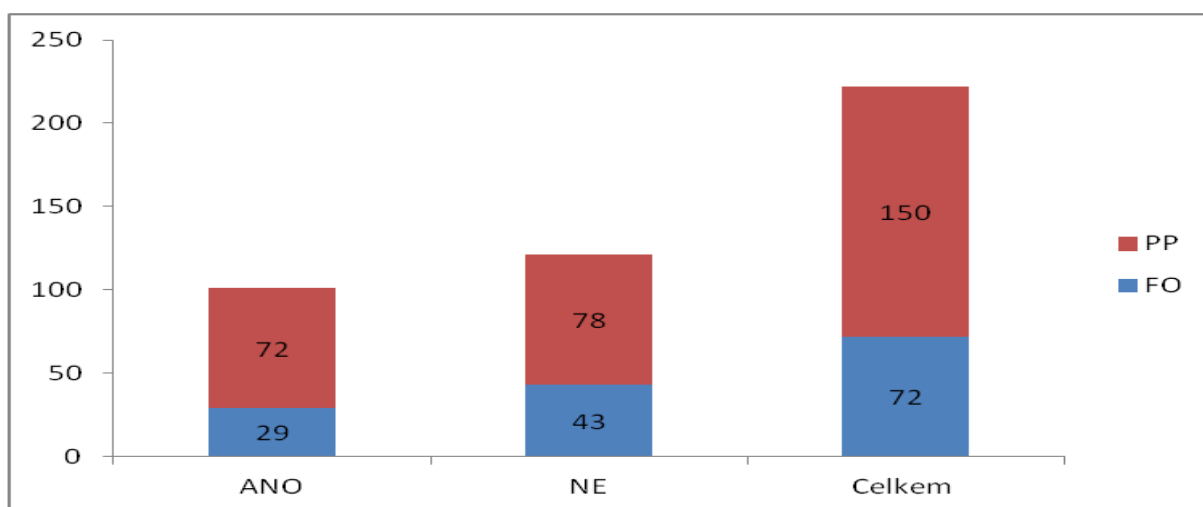
⁹² V závorce uvádím absolutní četnosti.

Graf č. 3 - Příchod dítěte do náhradní rodiny.

Téměř polovina pečujících osob z institutu pěstounské péče se setkala po přijetí dítěte do rodiny s vážným problémem a to ve 48%(72), zatímco v institutu jiné fyzické osoby než rodiče to bylo o něco méně 40% (29), znázorňuje následující graf č. 4.

Graf č. 4 - Výskyt problému po přijetí dítěte do rodiny.

V institutu pěstounské péče pečující osoby uvedly jako nejčastější problém –zátěž z vlastní rodiny 13 % (19). Zatímco v institutu jiné fyzické osoby byl tento problém označován v 10 % (7). Výchovné problémy se v institutu pěstounské péče vyskytují o něco častěji v 9 %(14), než v institutu péče jiné fyzické osoby než rodiče je to v 6 % (4). V institutu jiné fyzické osoby se nevyskytují žádná zdravotní znevýhodnění, ale v institutu pěstounské péče se zdravotní znevýhodnění vyskytuje minimálně ve 2 % (3). V institutu jiné fyzické osoby činí rodičovský styk problém ve 3 %(2), shodně je tomu v institutu pěstounské péče (tabulka č. 4).

Tabulka č. 4 - Druhy problémů (absolutní četnosti)

Druh problému	FO	PP
Poruchy učení	9	16
Výchovné problémy	4	16
Trestná činnost	3	7
Přestupek	2	3
Zdravotní znevýhodnění	0	3
Psychické problémy	2	14
Psychiatrické problémy	0	1
Rodičovský styk	2	5
Zátěž z vlastní rodiny	7	19
Celkem	29/72	84/150

Otázkou č. 10 jsem zjišťovala, zda byla pečující osobě nabídnuta pomoc z vnějšího prostředí. Provedený výzkum, až na jedinou výjimku v institutu pěstounské péče, ukázal téměř 100 % spolupráci rodiny a dalších institucí při řešení problému u dítěte a to v obou institutech. Respondenti v 221 případech odpověděli, že našli spolupracující instituci při výskytu problému u dítěte.

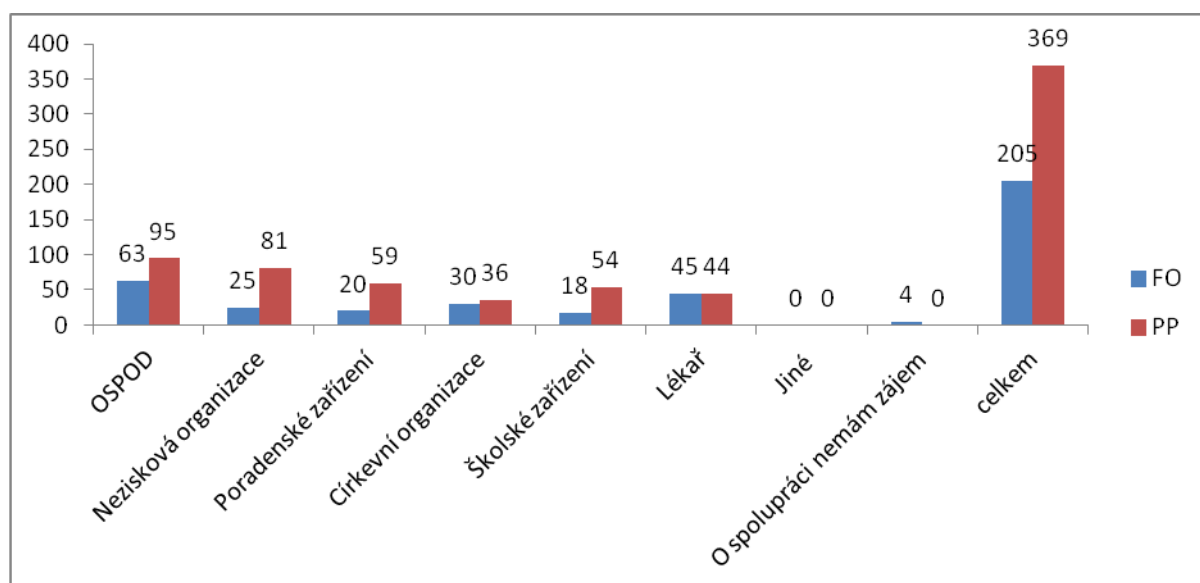
Z výzkumu je patrné, že pečující osoby z institutu pěstounské péče mnohem častěji spolupracují s dalšími institucemi nebo pomoc vyhledávají. Z institutu pěstounské péče respondenti nejčastěji uváděli důležitost spolupráce s OSPOD 48 % (74), zatímco v institutu jiné fyzické osoby byla spolupráce s OSPOD využita ve 40 % (29). Doprovázející organizace pomohla respondentovi shodně v obou institutech ve 44 %. Pečující osoby z institutu jiné fyzické osoby než rodiče v 7 % (14) uvedli, středisko výchovné péče, zatímto z institutu pěstounské péče je využívána spolupráce v 9 % (14). V porovnávaných institutech respondenti nejméně uváděli možnost spolupráce s kamarády a sousedy (tabulka č. 5).

Tabulka č. 5 - Spolupracující organizace (absolutní četnosti)

Spolupracující organizace	FO	PP
OSPOD	29	74
Doprovázející organizace	32	65
Církevní organizace	17	55
Občanské sdružení	8	21
Kamarádi, sousedé	1	3
Rodina	3	22
Škola, školka	16	47
Poradenské zařízení	9	24
Lékař	18	44
Středisko výchovné péče	5	14

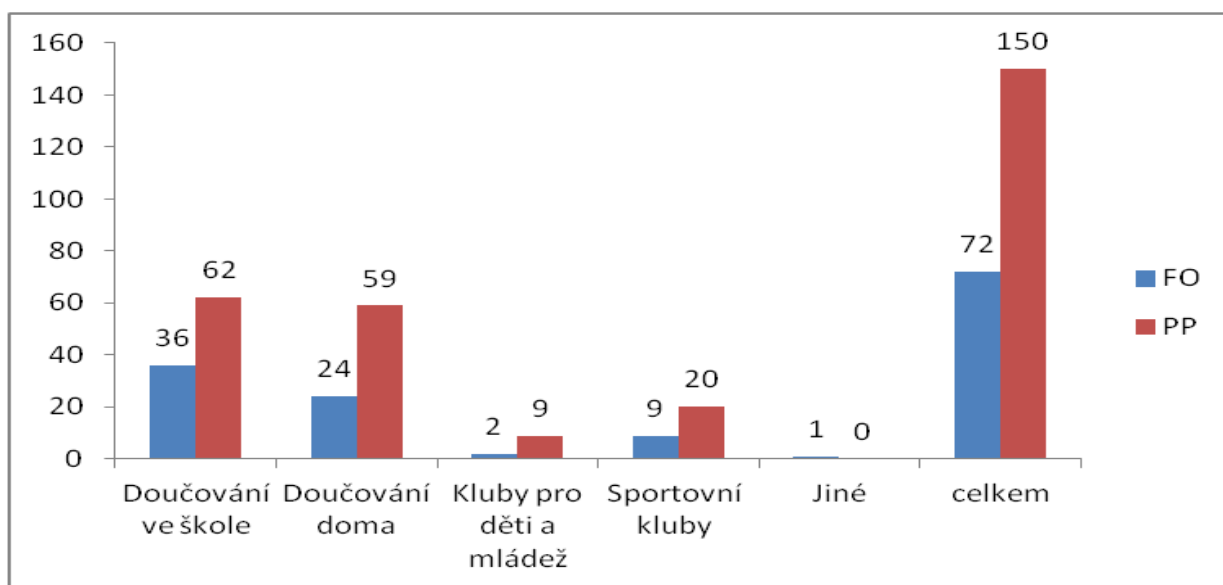
Důležité bylo zjištění, s kým pečující osoba spolupracuje při zajišťování potřeb svěřeného dítěte. Pečující osoby měly možnost označit více možností. Výzkum ukázal, že v institutu pěstounské péče je OSPOD v kontaktu s 2/3 pečujících osob – 63 % (95), zatímco v institutu jiné fyzické osoby než rodiče je spolupráce s OSPOD ještě vyšší a dosahuje 88 % (63). V institutu pěstounské péče jsou pečující osoby nastaveny na spolupráci a velmi často vykazovaly vyšší četnost odpovědí než v institutu jiné fyzické osoby než rodiče, kteří využívali převážně možnost spolupráce s lékařem 63 % (63), s církevní organizací 42 % (30), ale také s OSPOD 63 % (graf č.5).

Graf č. 5 Spolupráce při zajištění potřeb dítěte.

Pečující osoby by uvítaly další možnosti spolupráce. Z odpovědí respondentů je patrné, že by uvítali nejvíce možnosti doučování dětí ve škole a to ve 41% (62) v institutu PP, doučování dětí v domácím prostředí ve 40% (59), kluby pro děti a mládež v 6 % (9), sportovní kluby v 13% (20) a jiné v 0%. V institutu FO však vyžadují doučování dětí ve škole ve 50% (36), doučování dětí v domácím prostředí ve 33% (24), kluby pro děti a mládež 3% (2), sportovní kluby v 13%(9) a jiné ve 1% (1). Jako jiné respondent uvedl Kluby pro mladší školní věk, pro předškolní věk (graf č. 6).

Graf č. 6 Další možnosti

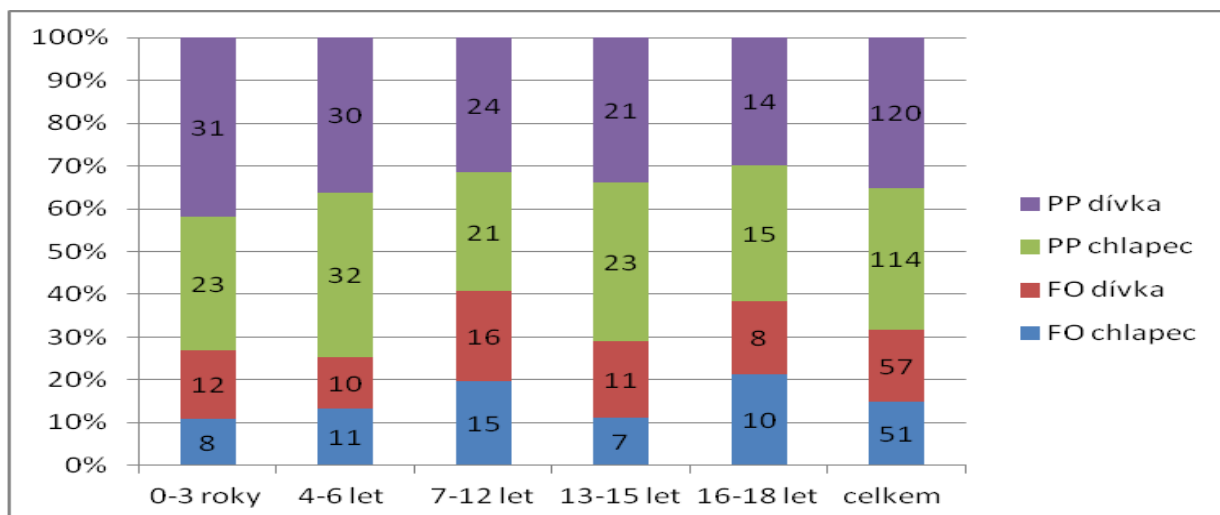
Zajímala jsem se o adaptaci přijatého dítěte do náhradí rodiny (tabulka č. 6). Adaptace dítěte v nové rodině je u obou institutů převážně kladná a obě skupiny odpovídaly shodně, přestože v pěstounské péči uváděli více výchovných a psychických problémů a zátěže z vlastní rodiny (viz tab. č. 4). Problémy s adaptací uvedlo 22 až 24 % dotázaných z každé skupiny.

Tabulka č. 6 - Adaptace dítěte

Adaptace dítěte	FO	PP	celkem
Spíše kladná	45 (63 %)	98 (65 %)	143
Spíše záporná	17 (24 %)	32 (22 %)	49
Beze změny	10 (13 %)	20 (13 %)	30
celkem	72	150	222

Provedený výzkum ukázal také rozložení věku a pohlaví dívek a chlapců v institutech FO a PP v okrese Klatovy. Výzkum ukázal, že do pěstounské péče je umístěných nejvíce dívek ve věkové skupině 0-3 let, která tvoří 13 % (31), chlapců je nejvíce umístěných v pěstounské péči ve věkové skupině 4-6 let, je to cca 14 % (32). Naopak v PP máme ve věkové skupině 16-18 let nejméně chlapců 6 % (15), u dívek je nejméně zastoupená také věková skupina 16-18 let, a to cca 6 % (14). V institutu FO je nejméně zastoupena skupina chlapců ve věkové hranici 13-15let a to 7 % (7). Dívky jsou nejméně začleněny ve věkové skupině 16-18 let cca 7 % (8). Nejvíce byly dívky zastoupeny ve věkové skupině 7-12 let, a to 15 % (16). Chlapců je též nejvíce začleněno ve skupině 7-12 let, jedná se o cca 14 % (15), viz následující graf.

Graf č. 7 - Věk a pohlaví dítěte

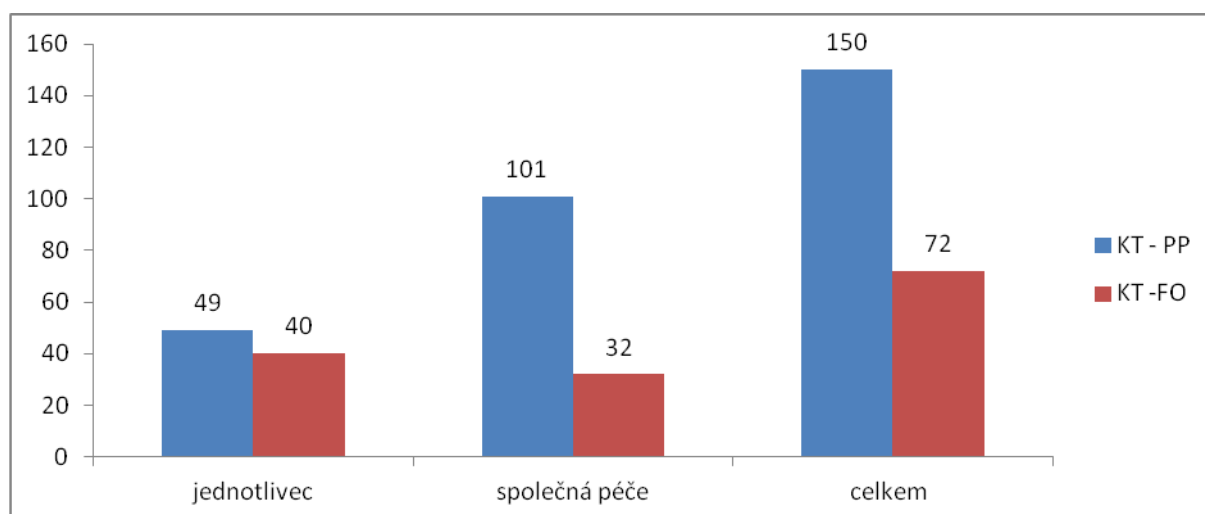

8.2. Skupina B – Skutečnosti spojené s pečující osobou

Tato část se zabývá odpověďmi pečujících osob na otázky, týkající se znalostí a hodnocení náhradní rodičovské péče.

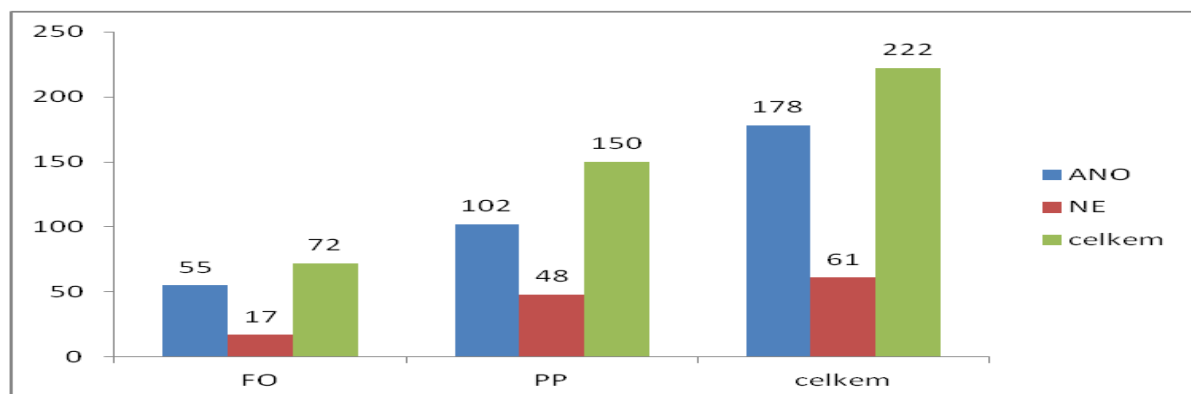
Společná péče (tj. péče manželů, obou prarodičů) je mnohem častější v případě pěstounské péče (v tomto výzkumu – 67 %), zatímco péče jednotlivce je častěji využívána u institutu jiné fyzické osoby než rodiče (v tomto výzkumu 56 %), jak ukazuje následující graf.

Graf č. 8 - Přehled společné a samostatné péče pečujících osob.

Pro spokojenost náhradního rodiče může být významné, zda je rozhodnutí soudu o svěřením dítěte v souladu s jejich představou. Provedený výzkum prokázal, že nejméně 2/3 v každé ze skupin jsou spokojeny (68 % u pěstounské péče a 76 % u jiné fyzické osoby než rodiče). Podíl těch, u nichž byla představa odlišná, je vyšší u osob v institutu pěstounská péče - 32 % . Jedním z důvodů nesouladu s představou může být povinná spolupráce pěstounů - s původní rodinou, - s neziskovým sektorem, - předepsané vzdělávání se (graf č. 9).

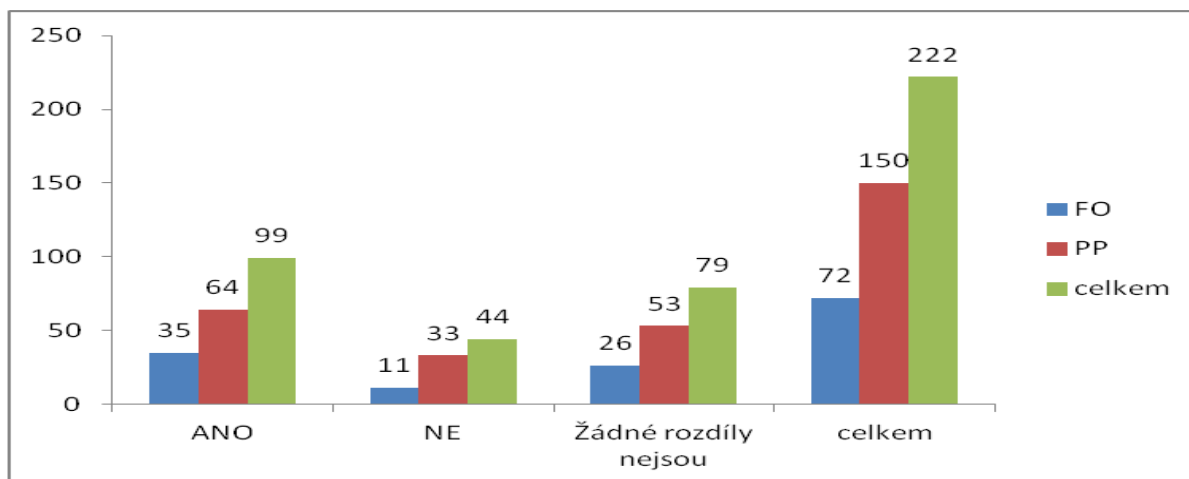
Graf č. 9 - Představa pečující osoby a rozhodnutí soudu.

Zajímavé bylo zjistit, zda pečující osoba zná rozdíly mezi pěstounskou péčí a péčí jiné fyzické osoby než rodiče. Pečující osoby v okrese Klatovy odpovídaly částečně uzavřenými odpověďmi, u kladné odpovědi, měli možnost volně vyjádřit konkrétní rozdíly. Respondenti nejčastěji volili odpovědi spolupráce s rodinou, dohody s neziskovou organizací, finanční zvýhodnění. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že rozdíly institutů jsou známy 45 % (99)

respondentům, rozdíly známy nejsou ve 20 % (44) a celkem 35 % (79) uvedlo, že rozdíly v institutech nevidí žádné rozdíly (tabulka č. 7, graf č. 10).

Graf č. 10 Rozdíly mezi pěstounskou péčí a péčí jiné fyzické osoby.

Tabulka č.7 - Znalost rozdílů mezi pěstounskou péčí a péčí jiné fyzické osoby.

Znalost rozdílů mezi PP a FO	FO	PP	celkem
ANO	35 (49 %)	64 (43 %)	99
NE	11 (15 %)	33 (22 %)	44
Žádné rozdíly nejsou	26 (36 %)	53 (35 %)	79
celkem	72	150	222

Pečující osoby se vyjadřovaly ke znalosti práv a povinností, která do systému náhradní rodinné péče vnesla novela Zákona o sociálně-právní ochraně dětí. V institutu pěstounské péče nadpoloviční většina dotázaných znají nová práva a povinnosti 65 % (98), naopak v institutu jiné fyzické osoby než rodiče nadpoloviční většina dotázaných nezná nová práva a povinnosti 66 % (48).

Tabulka č. 8 - Znalost nových práv a povinností

Znalost nových práv a povinností	FO	PP	celkem
ANO	24 (34 %)	98 (65 %)	122
NE	48 (66 %)	52 (35 %)	100
celkem	72	150	222

Jedna z položených otázek v zjišťovala, co konkrétně pečující osoby hodnotí kladně a co záporně. Na otázku se odpovídalo volnou formou odpovědí. Respondenti uváděli shodné odpovědi na obě hodnoty (kladně i záporně) – spolupráce s neziskovou organizací, asistovaný rodičovský kontakt, vzdělávání se, finanční zajištění státem, odlehčovací služby, spolupráce s původní rodinou nebo dokonce uvedli, že nic nehodnotí. Z výzkumu lze říci, že odpovědi v obou institutech byly shodné 1:1.

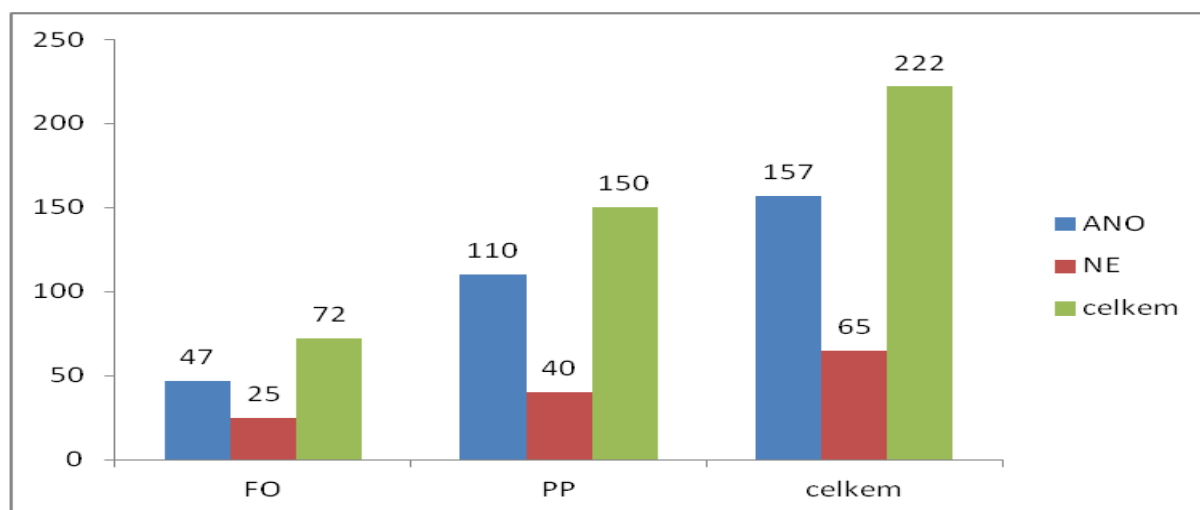
Pečující osoby se též zaměřovaly na své vlastní zkušenosti a sdělovali, jak hodnotí své vlastní zkušenosti s náhradním rodičovstvím. Otázky byly uzavřené a respondenti měli na výběr z uvedených možností. Změny mezi náhradním a vlastním rodičovstvím nevidí celkem 18 % všech dotázaných, stejný počet respondentů hodnotí vlastní náhradní rodičovství spíše záporně 18 %. Nadpoloviční většina pečujících osob v obou institutech hodnotí vlastní náhradní rodičovství spíše kladně cca 64 % dotázaných (tabulka č. 9).

Tabulka č. 9 - Vlastní náhradní rodičovství

Vlastní náhradní rodičovství	FO	PP	Celkem
Spíše kladně	48 (67 %)	93 (62 %)	141 (64 %)
Spíše záporně	10 (14 %)	31 (21 %)	41 (18 %)
Beze změny	14 (19 %)	26 (17 %)	40 (18 %)
celkem	72	150	222

Pečující osoby znají někoho ve svém okolí, kdo má svěřené dítě v náhradní rodinné péči. V institutu jiné fyzické osoby než rodiče se stýká s jinou náhradní rodinou 65 % (47) dotázaných, v institutu pěstounské péče je to ještě mnohem častěji - 74 % (110). Celkově má znalost o jiné náhradní rodině ve svém okolí cca 70 % (157) všech respondentů a cca 30 % (65) respondentů nezná žádnou náhradní rodinu (graf č. 11).

Graf č. 11 - Znalost jiné náhradní rodiny

Provedený výzkum ukázal, že se pečující osoby vzájemně navštěvují, kontaktují. Od původního vzorku 222 respondentů bylo vyčleněno 65 respondentů, kteří neznají žádnou jinou náhradní rodinu. V obou institucích se respondenti shodně vyjádřili v cca 59 % (93), že se stýkají s jinými pečujícími osobami. Nejčastějšími důvody proč se navštěvují, bylo uváděno předávání zkušeností, posezení s více přáteli, porozumění, výměna zkušeností, upevňování vztahů a kontaktů. Protipólem 41 % (64) pečujících osob uvedlo, že zná jiné pečující osoby, ale nestýká se s nimi, protože o kontakty nemají zájem, nemají potřebu ani zájem se vidat s další rodinou, nemají zájem někam patřit, žijí na samotě, sami mají velkou rodinu a další lidi nepotřebují, jsou pracovně vytíženi a volný čas uplatní jinak. V odpovědích se též objevilo, že pečující osoby nemají rádi hluk a křik (tabulka č. 10).

Tabulka č. 10 - Kontakty pečujících osob

Kontakt	FO	PP	celkem
ANO	28 (60 %)	65 (59 %)	93 (59 %)
NE	19 (40 %)	45 (41 %)	64 (41 %)
celkem	47	110	157

Velmi zajímavá byla motivace pečující osoby, proč se stal pěstounem/pěstounkou, jinou fyzickou osobou. Otázka byla otevřená a pečující osoby z institutu pěstounské péče uváděli láska k bližnímu, pomoc dítěti nebo jeho rodičům, vytvořit vlastní rodinu, získat zkušenosti s výchovou, mám rád/a děti, velká rodina, moje vlastní rodina selhala, zabezpečení státu,

vytvořit ochranu a bezpečí pro dítě, úmrtí v rodině a vlastní kompenzace, spolupráce s více institucemi, častější kontakt s lidmi, bezdětnost, děti založily vlastní rodiny, zůstali jsme sami, pomoc druhým. Motivace pečující osoby v institutu jiné fyzické osoby než rodiče, respondenti nejčastěji uváděli: vytvořit plnou a hodnotnou rodinu, finanční prostředky od rodičů, vytvořit domácí prostředí pro dítě, hájit zájmy a vlastní kořeny dítěte, pomoci blízkým, nezůstat osamělý, naivita, že je péče o dítě jednoduchá, předat lásku za rodiče svému vnoučeti.

8.3. Vyhodnocení hypotéz

Na základě výzkumných otázek jsem ověřovala dvě hypotézy (test Chí kvadrát).

Hypotéza č. 1 : Pečující osoby z institutu pěstounské péče znají rozdíly mezi instituty péče častěji než osoby pečující v institutu jiné fyzické osoby než rodiče.

V tabulce jsou uvedeny absolutní (empirické, tj. aktuální četnosti).

Tabulka č. 11 - Tabulka četností k H1

Znalost rozdílností institutů	FO	PP	Σ
ANO	35	64	99
NE	11	33	45
Žádné rozdíly nejsou	26	53	78
Σ	72	150	222

Touto hypotézou jsem předpokládala, že pečující osoby z institutu pěstounské péče znají rozdíly mezi instituty náhradní rodinné péče a mají je pevně zpracované a případně zažité. Data, potřebná pro tuto hypotézu jsem získala otázkou č. 6. Respondenti z institutu pěstounské péče jsou seznámeni s rozdíly porovnávaných institutů cca ve 43 % (64), a také téměř polovina (49 %) respondentů z institutu jiné fyzické osoby než rodiče zná tyto rozdíly. Chí kvadrát test nepotvrdil statisticky významné rozdíly mezi skupinami a tato hypotéza se neprokázala ($sg = 0,507$). Pečující osoby z institutu pěstounské péče nejsou seznámeny s rozdíly institutů náhradní rodinné péče častěji, než v institutu jiné fyzické osoby než rodiče.

Druhou hypotézu jsem formulovala následovně:

Hypotéza č. 2 : Pečující osoby z institutu pěstounské péče budou mít větší znalost o nových právech a povinnostech plynoucích z novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí než osoby v institutu jiné fyzické osoby.

Tabulka č. 12 - Tabulka četností k H2

Znalost nových práv a povinností	FO	PP	celkem
ANO	24	98	122
NE	48	52	100
celkem	72	150	222

Touto hypotézou jsem předpokládala, že pečující osoby z institutu pěstounské péče mají větší znalosti, protože uzavírají dohody o doprovázení a jsou pravidelně vzdělávány. Data potřebná pro tuto hypotézu jsem získala z dotazníku otázkou č. 13. K testování této hypotézy jsem použila statistický test nezávislosti Chí-kvadrát. Byly zjištěny statisticky významné rozdíly v povědomí o nových právech a povinnostech mezi respondenty z institutu pěstounské péče a péče jiné fyzické osoby než rodiče ($sg < 0,001$). Hypotéza, že osoby, pečující v institutu pěstounské péče, mají větší znalosti o nových právech a povinnostech, se potvrdila. Pro tuto skutečnost se nabízí vysvětlení, že pečující osoby vycházející z pěstounské péče jsou průběžně informovány o právech a povinnostech podle novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí a to sociálními pracovníky. Dalším pojátkem může být pro osoby pečující z institutu pěstounské péče dostupnější a častější sociální opora v podobě svépomocných skupin, než pro pečující osoby z institutu jiné fyzické osoby než rodiče.

9. SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit, jaká je znalost institutů náhradní rodinné péče a jejich podmínky z pohledu pečujících osob. Pro srovnávání jsem informace získávala od pečujících osob z institutu pěstounské péče a z institutu péče jiné fyzické osoby než rodiče. Respondenti vycházeli ze svých vlastních zkušeností, dovedností a z délky praxe. Zaměřila jsem se na skutečnost, zda jsou pečující osobě známy výhody a nevýhody porovnávaných institutů náhradní rodinné péče. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na skutečnosti, zda v praxi existuje sociální opora v podobě svépomocných skupin pro pečující osoby a zda je tato sociální opora dostatečná. Do tohoto výzkumu se celkem zapojilo 222 pečujících osob, 150 z institutu pěstounské péče a 72 z institutu jiné fyzické osoby než rodiče. Ve sledovaném vzorku bylo celkem 95 mužů a 127 žen. V obou porovnávaných institutech nebyl nikdo s vysokoškolským vzděláním. Pečující osoby z institutu pěstounské péče častěji uváděly vyšší vzdělání než v institutu jiné fyzické osoby než rodiče.

Výsledky výzkumu jsem rozdělila na dvě skupiny, do jedné skupiny jsem umístila skutečnosti spojené s dětmi, do druhé skupiny jsem zařadila skutečnosti spojené s pečujícími osobami.

Ze získaných výsledků v první kategorii byla zajímavá rozloženost příbuzenského vztahu. Výrazně častěji se příbuzenský vztah objevoval v institutu péče jiné fyzické osoby než rodiče (svěřenectví). Dominantní v obou sledovaných institutech byla početněji zastoupena role babičky a minimálně byla zastoupena role strýce.

V okrese Klatovy se do náhradní rodiny – institutu jiné fyzické osoby, dostávají nejčastěji děti z vlastní rodiny. Zatímco příchod dítěte do náhradní rodiny z náhradní výchovy je častější u institutu pěstounské péče. Téměř polovina pečujících osob z institutu pěstounské péče se setkala po přijetí dítěte do rodiny s vážným problémem (například výchovné problémy, psychické problémy, zátěž z vlastní rodiny), zatímco v institutu jiné fyzické osoby než rodiče se tyto problémy vyskytovaly v mnohem menší míře. Výchovné problémy a psychické problémy se mnohem častěji vyskytují v institutu pěstounské péče. V institutu péče jiné fyzické osoby než rodiče se překvapivě u dětí nevyskytují žádné psychiatrické problémy ani zdravotní znevýhodnění. Spolupráce pečujících osob s orgány sociálně-právní ochrany dětí je podstatně vyšší 88 % v institutu jiné fyzické osoby než rodiče. Naopak pečující osoby v institutu pěstounské péče uváděly vyšší spolupráci s neziskovou organizací 54 % a s

poradenským zařízením 39 %. Zajímavá byla také spolupráce u institutu jiné fyzické osoby než rodiče s církevními organizacemi ve 42 % a s lékaři v 63 %.

Ze získaných výsledků v druhé skupině je evidentní, že nadpoloviční většina pečujících osob potvrzuje spokojenost s rozhodnutím soudu. Pečující osoby, z porovnávaných institutů, jsou schopny pouze ve 44 % uvést a rozlišit rozdíly mezi porovnávanými instituty a zároveň je dokážou konkrétně specifikovat. Pečující osoby z institutu pěstounské péče potvrzovaly vyšší znalost práv a povinností vyplývajících ze stanovené zákonné normy.⁹³ Celkově lze říci, že mírná nadpoloviční většina pečujících osob hodnotí své vlastní náhradní rodičovství spíše kladně 64 %. Spíše záporně hodnotí své náhradní rodičovství častěji pečující osoby z institutu pěstounská péče, a to v 21 %.

V okrese Klatovy má povědomí o existenci jiné náhradní rodiny celkem 70 % všech pečujících osob. Kontakty s jinou náhradní rodinou však udržuje pouhých 59 % pečujících osob. Pečující osoby si vzájemně vyměňují zkušenosti, porozumí si spolu, předají si své zkušenosti a upevní vzájemné vztahy a kontakty. Ve 41 % se pečující osoby vzájemně znají, ale nestýkají se, protože o kontakty nemají zájem, nemají potřebu vidat se s dalšími rodinami, nemají zájem se s nimi sdružovat. Motivace pečujících osob pro náhradní rodinnou péči se vztahuje k momentální situaci, spokojenosti a motivaci. Pečující osoby obou institutů však uváděly několik shodných motivů ke svému rozhodnutí, např. předávat lásku, bezpečí, domov a pomoci bližnímu svému.

Na základě dílčích cílů jsem stanovila tři výzkumné hypotézy, z nichž jsem pouze dvě hypotézy statisticky ověřovala. Jedna hypotéza se mi potvrdila a druhá se nepotvrdila. Obě hypotézy byly testovány s použitím statistického testu nezávislosti – Chí-kvadrát. Na základě vyhodnocení těchto hypotéz mohu s 95% jistotou tvrdit, že mezi formou náhradní rodinné péče a znalostí práv a povinností plynoucí z novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí je závislost. Z šetření vyplývá, že pečující osoby z institutu pěstounské péče mají o právech a povinnostech povědomí v 66%, oproti tomu pečující osoby z institutu jiné fyzické osoby mají o nových právech a povinnostech povědomí pouze ve 33%. V případě druhé hypotézy se neprokázalo, že by byla souvislost mezi instituty péče a větší informovaností pečujících o nich. Třetí hypotéza nebyla statisticky ověřena.

⁹³ Zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

10. DISKUZE

Dítě má právo vyrůstat a žít v rodinném prostředí. Každé dítě však vyžaduje jinou míru pomoci, aby mohla být jeho práva naplněna. V České republice od roku 2013 narůstá počet dětí umístěných do náhradní rodinné péče, vzhledem k tomu, že byl novelizován Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.⁹⁴ A zároveň jsou děti z ústavní výchovy v mnohem větší míře přemísťovány do pěstounské péče nebo do péče jiné fyzické osoby než rodiče v působnosti širší rodiny dítěte. Tento výzkum tyto skutečnosti potvrdil, neboť prokázal nárůst dětí věkové skupiny 0-3 roky a to v institutu jiné fyzické osoby než rodiče a u skupiny 4-6 let převážně u institutu pěstounské péče.

Z mnou provedeného výzkumu v okrese Klatovy nelze zjistit, kolik nezletilých dětí je v současné době v péči pečující osoby, a to z toho důvodu, že pečující osoby mohou mít děti svěřené v péči jednotlivce nebo ve společné péči, což znamená, že pečující osoby některé děti uváděly dvakrát.

Příbuzenský vztah mezi dítětem a pečující osobou ve výzkumu prokázal, že v okrese Klatovy se do pěstounské péče dostávají děti častěji z vlastní rodiny, což v praxi může znamenat, že zprostředkovaných prověřených žadatelů o pěstounskou péči není dostatek. Naopak v institutu jiné fyzické osoby než rodiče je logický příchod dítěte do nové rodiny z vlastní rodiny, neboť tento institut je prvním záchytným bodem pro ohrožené dítě tak, aby nedošlo k nařízení ústavní výchovy. Pro společnost stojí za zvážení, zda 44% pečujících osob v roli babičky je pozitivní hledisko. Když z vývojové psychologie známe, že každé věkové období přináší pro pečující osoby jiné možnosti a perspektivy. Stejně jako četné výskyty druhů problémů, které se u dítěte mohou, po příchodu do nové rodiny, objevit se s rozvojem společnosti stále proměňují. Pečující osoby z institutu pěstounské péče jsou více ochráněny zákonnou normou, která jim ukládá při výkonu pěstounství povinnost spolupracovat navíc s doprovázející organizací. Zatímco výzkum potvrdil, že pečující osoby z institutu jiné fyzické osoby než rodiče mnohem častěji hledají oporu v orgánu sociálně-právní ochrany dětí a častěji oslovují lékaře.

V praxi se setkávám s tím, že pečující osoby mají zkreslené představy o zabezpečení a poskytování péče dítěti. V takových případech dochází ke konfrontaci představy pečující

⁹⁴ Novela Zákona č. 359/99 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

osoby a hledání skutečných potřeb dítěte, a to formou průběžného vyhodnocování situace rodiny a samostatných potřeb dítěte. Následně klíčový sociální pracovník v interakci s rodinou, s dítětem, s odborníky vytváří jako podporu při rozhodování o všech oblastech dítěte takzvaný individuální plán ochrany dítěte.⁹⁵Plánování následných kroků a směrů zaměřených na dítě se odvíjí od konkrétních potřeb dítěte a jeho rodiny. Pokud neexistuje spolupráce mezi všemi subjekty, jenž s rodinou pracují, mohou být ohroženy potřeby, zájmy i život dítěte. Dítě má právo být vyslyšeno a vyslovit svůj názor, ale sociální pracovník nebo soud musí zvažovat jeho rozumové, věkové a momentální možnosti a schopnosti. Zákonné možnosti ve prospěch dítěte však musí být vždy využity a naplněny. Dítě jako nezletilé, do patnácti let nezpůsobilé k právním úkonům, samo rozhodovat a jednat nemůže. Nezávislé soudy mají za osoby mladší osmnácti let poslední rozhodující slovo.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že celých 36 % dotázaných pečujících osob nevidí žádné rozdíly mezi instituty pěstounské péče a péčí jiné fyzické osoby než rodiče. Dalších 20% uvedlo, že rozdíly nezná. Celkově tedy 56 % všech pečujících osob v okrese Klatovy není evidentně seznámeno s rozdíly mezi porovnávanými instituty. Pro pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí případně pro další odborníky mohou z výše uvedených zjištění plynout další otázky.

Z mých zkušeností vyplývá, že pečující osoby přebírají odpovědnost za svá vnoučata, čímž si kompenzují selhání vlastního dítěte. Tato kompenzace je, pro pečující osobu, natolik dostatečná, že již nepřipouští další nabízené možnosti ze strany státu. Ano, existuje i opačná možnost, kdy pečující osoba částečně vynakládá své úsilí a hodlá požádat o pěstounství, ale odmítá respektovat podmínky pro vznik tohoto institutu.

⁹⁵ Vyhláška MPSV ze dne 17. prosince 2012 Zákona č.359/199Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění Zákona č. 401/2012Sb..

11. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se věnovala problematice porovnání institutů náhradní rodinné péče, konkrétně rozdílnosti institutů pěstounská péče a péče jiné fyzické osoby. Tyto instituty u nás existují již několik let. Práce ukázala úskalí těchto institutů a vzájemná překrytí nároků a požadavků těchto institutů. Náhradní rodinná péče zažívá velké změny, které díky novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí vnesly do náhradní rodinné péče nový vhled, možnosti spolupráce, postupů a nástrojů pomoci. Transformace náhradní rodinné péče má nejenom své příznivce, ale také odpůrce, což dokazuje zdlouhavé připomínkování a schvalování tohoto zákona. Pokud není možné vyrůstat ve vlastní rodině, jeví se náhradní rodinná péče stále lepší alternativou než umístění dítěte do dětského domova. Dítě by mělo vyrůstat v bezpečí v harmonickém prostředí, obklopeno těmi, které má rádo a kteří jej mají rádi. Cítit podporu a pomoc v každé situaci je pro zdárný vývoj dítěte nejdůležitější podmínkou. Každý nemá takové štěstí se do fungující vlastní rodiny narodit. Mnoho dětí vyrůstá v takových životních podmínkách, že je pro ně mnohem lepší variantou náhradní rodinná péče. Cílem novely o sociálně-právní ochraně dětí je zajistit dětem, které nemohou z různých důvodů vyrůstat v rodině vlastní, náhradní rodinné prostředí – tedy v jiné rodině. Všeobecně známou skutečností je nedostatek pěstounů v České republice. Otázkou tedy zůstává, zda se najde dostatek kvalitních pěstounů, kteří budou schopni čelit nárokům a potřebám přijatého dítěte.

Cílem práce nebylo zjistit, zda je dostatek pěstounů či nikoliv, ale nahlédnout do problematiky náhradní rodinné péče. Představit část sociální práci s ohroženými dětmi, ujasnit co znamená náhradní výchova, představit instituty náhradní rodinné péče, právní zastřešení této problematiky.

Z výsledků šetření, uvedených v empirické části této diplomové práce, vyplývá, že pečující osoby znají výhody a nevýhody jednotlivých institutů náhradní rodinné péče. Pečující osoby potvrdily, že sociální opora v okrese Klatovy existuje, ale není využívána podle představ a potřeb pečující osoby. Výsledek tohoto zjištění ukazuje, že pečující osoby jsou nespokojeny s kvalitou poskytování služeb. Provedené šetření potvrdilo, že tyto osoby si plně uvědomují, co zajištění a výchova dětí sebou přináší, mnohdy o to více, pokud se jedná o svěřené děti, které jsou zdravotně znevýhodněné, či mají psychický, výukový nebo jiný problém.

Institut pěstounské péče v sobě mnohdy překrývá pěstouny, kteří prošli zprostředkováním náhradní rodinné péče a tzv. příbuzenskou pěstounskou péčí. Stejně tak, jako péče jiné fyzické osoby se může postupem času přehodnotit a změnit rozhodnutím soudu na pěstounskou péči. Otázkou tedy zůstává, zda náhradní rodinná péče potřebuje oba tyto instituty, neboť se ukazuje, že při poskytování stejné služby (náhradní rodinná péče) mají pečující odlišné podmínky, které jsou pro institut pěstounství výhodnější než pro institut jiné fyzické osoby než rodiče. Přestože oba instituty náhradní rodinné péče poskytují dítěti téměř totožné „služby“, mají rozdílné podmínky. Mnohem více jsou tedy zajištěni pěstouni, nežli pečující osoby jako jiné fyzické osoby než rodiče.

POUŽITÉ ZDROJE

Seznam literatury

BAHOUNEK, T.: *Křesťanská sociologie pro každého*. Arca JiMfa spol.s.r.o., Třebíč 1997. ISBN 80-85766-95-7

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M.: *Sanace rodiny*. Portál, Praha 2008. ISBN 978-80-7367-3925.

BIBLE ČESKÁ, Knížecí arcibiskupské knihtiskárny za Bedřicha Roblíčka, Praha 1857.

BUBLEOVÁ, V., FRANTÍKOVÁ, J., VRÁNOVÁ, L.: *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Středisko náhradní rodinné péče, Praha, 2011.

GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Grada, Praha 2008, s. 10-16. ISBN 978-80-247-1788-3

GEIST, B. : Sociologický slovník. VICTORIA PUBLISHING, a.s. Praha 1992. ISBN 80-85605-28-7

HOFFNER, J.: *Křesťanská nauka o společnosti*. Edícia Cirkev a spoločnosť, Trnava 2007. ISBN 978-80-7141-567-1

HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Dítě, rodina, stát (Úvahy nad právním postavením dítěte)*. 1. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, ISBN 80-210-0694-3

JANDOUREK, J.: *Slovník sociologických pojmů, 610 hesel*. Grada, Praha 2012, s.194-195. ISBN 978-80-247-3679-2

KOLAŘÍK, J. a spol.: *Náhradní rodinná péče v praxi*. Středisko náhradní rodinné péče a Portál, s.r.o., Praha 2004. ISBN 80-7178-957-7

MAŘÍKOVÁ, H.: *Proměny současné české rodiny*. Sociologické nakladatelství Slon, Praha 2000. ISBN 80-85850-93-1

MAŤEJČEK,Z.: *Co děti nejvíce potřebují*. Nakladatelství Portál, s.r.o., Praha 2008. ISBN 978- 80-7367-504-2

MAŤEJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Speciální pedagogické nakladatelství, Praha 1992. ISBN 80-04-25236-2

MATOUŠEK, O.,PAZLAROVÁ, H.: *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Portál, Praha2010. ISBN 978-80-7367-739-8

MOŽNÝ, I.: *Sociologie rodiny*. Sociologické nakladatelství Slon, Praha 1999. ISBN 80-85850-75-3

NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.

NOVOTNÁ, Věra, BURDUNOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář 3*. Linde, Praha 2003.

PUNCH, K.: *Základy kvantitativního šetření*. Praha, Portál 2008. ISBN 978-80-7367-381-9

Sborník studií: *Rodiče, děti a jejich problémy*. Sdružení Linka bezpečí, Praha 2011. ISBN 978-80-904920-0-4

ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007.

ZEZULOVÁ, D.: *Pěstounská péče a adopce*. Nakladatelství Portál, s.r.o., Praha 2012. ISBN 978-80-262-0065-9

Článek:

CILEČKOVÁ, K.: Rodina jako organismus. *Právo a rodina*, 2014 (2), s. 68.

Mgr. KŘÍSTEK,Adam. Takzvané svěření versus pěstounská péče v novém soukromém právu. *Právo a rodina*, 2014, (11), s. 1-8. ISSN 1212-866X.

PhDr. LUŽNÁ, Romana. Péče o dítě prostřednictvím třetí osoby. *Právo a rodina*, 2013, 15 (8), s. 13-14, 2013. ISSN 1212-866X.

PhDr. MACELA, Miloslav. Dohody o výkonu pěstounské péče. *Právo a rodina*, 2013 (7), s. 1-4. ISSN 1212-866X.

PhDr. MACELA, Miloslav. Státní příspěvek na výkon pěstounské péče. *Právo a rodina*, 2013 (6), s. 1-4. ISSN 1212-866X.

NOVOTNÁ, Věra. K problematice pěstounské péče. *Právo a rodina*. 2010 – 12. Ročník, s. 6-7.

PhDr. PTÁČEK, R., PhDr. PEMOVÁ, T.: *Právo a rodina*, 2013 (12), s. 17.

VRÁNOVÁ, Lucie. Svěření dítěte do péče jiné osoby - potřebný institut?. *Právo a rodina*, 2012, 14(2), s. 12-16. ISSN 1212-866X.

Informační letáček Diakonie ČCE – středisko Západní Čechy

Zákony, vyhlášky, sdělení a jiné:

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, dnes již zrušen.

Zákon č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník, v platném znění.

Zákon č. 94/1963Sb., o rodině, dnes zrušen.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 115/2006 Sb., O registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 117/1995Sb., O státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů.

Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou.

Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Webové zdroje:

www.adopce.com

www.cpnrp.cz

http://www.mpsv.cz/files/clanky/14547/Normativni_instrukce_davky_PP_ke_dni_01_02_2013_s_cislem.pdf - citováno dne 23.3.2015

www.mpsv.cz/files/clanky/14547...-citováno dne 15.9.2015

http://www.nadacesirius.cz/soubory/kestazeni/nrp_monitoring_priprav_na_nahradni_rodinno_u_peci_v_cr.pdf - citováno dne 19.6.2015

http://www.mpsv.cz/files/clanky/16437/analyza_SNRP.pdf - citováno dne 27.4.2015

<http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení> - citováno dne 15.9.2015

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf> -citováno dne 15.9.2015

<http://www.shm.cz/sv-jan-bosko> - citováno dne 7.11.2015

http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodinna_pecel

http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Konference_CR_VYZKUM_2014/Monografie.pdf
citováno dne 18.5.2015

http://www.ceskaghetta.cz/download/stav_systemu_nahradni_pece.pdf citováno dne
15.9.2015

www.cpnrp.cz

<http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/home>

http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=375 – citováno dne 27.3.2015

www.diakoniezapad.cz citováno dne 12.5.2015

Seznam grafů

Graf č. 1.....	60
Graf č. 2	61
Graf č.3.....	62
Graf č. 4.....	62
Graf č. 5.....	64
Graf č. 6.....	65
Graf č. 7.....	66
Graf č. 8.....	67
Graf č. 9.....	67
Graf č. 10.....	68
Graf č. 11.....	70

Seznam tabulek

Tabulka č. 1.....	14
Tabulka č. 2.....	15
Tabulka č. 3.....	50
Tabulka č. 4.....	64
Tabulka č. 5.....	65
Tabulka č. 6.....	66
Tabulka č. 7.....	69
Tabulka č. 8.....	69
Tabulka č. 9.....	70
Tabulka č.10.....	71
Tabulka č. 11.....	72
Tabulka č. 12.....	73

Seznam zkratk:

FO – Péče jiné fyzické osoby než rodiče

NRP – Náhradní rodinná péče

OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PP – Pěstounská péče

ORP – Obecní úřad obce s rozšířenou působností

KT- Klatovy

Seznam příloh:

Příloha č. 1 – Dotazník pro pečující osoby – FO

Příloha č. 2 – Dotazník pro pečující osoby – PP

Příloha č. 3 – Schéma Formy náhradní výchovy

D o t a z n í k pro pečující osoby - FO

Vážený pane/Vážená paní,

dovoluji si Vám předložit dotazník, který je součástí mé diplomové práce. Své odpovědi označte, není-li uvedeno jinak, vždy jedním křížkem nebo vypište svou odpověď slovy. Za Vaše odpovědi Vám předem děkuji. Bc. Miroslava Růžičková, Dis.

Studentka Univerzity Karlovy v Praze, Evangelická- teologická fakulta

1. Kolik nezletilých dětí máte v současnosti celkem v náhradní rodinné péči ?

.....

2. V jaké formě náhradní rodinné péče máte svěřené dítě/děti? Zaškrtněte, prosím, všechny možnosti, které jsou u Vás stanoveny.

- Péče jiné fyzické osoby než rodiče
- Poručník s osobní péčí
- Pěstounská péče dlouhodobá
- Pěstounská péče na přechodnou dobu

3. Uveďte, o jakou péči se jedná:

- Jednotlivec
- Společná péče

4. Je rozhodnutí soudu o svěřením dítěte/dětí do péče jiné fyzické osoby než rodiče v souladu s Vaší představou?

- Ano
- Ne

5. Jste v příbuzenském vztahu se svěřeným dítětem nebo s některým ze svěřených dětí?

- Ano, jsem jeho.....
- Ne

6. Znáte rozdíly mezi pěstounskou péčí a péčí jiné fyzické osoby než rodiče?

- Ano – konkrétní rozdíl/y.....
- Ne
- Žádné rozdíly nejsou

7. Jak se nezletilé dítě dostalo do Vaší rodiny (domácnosti)?

- Z vlastní rodiny
- Z náhradní výchovy

8. Jste v příbuzenském vztahu se svěřeným dítětem nebo s některým ze svěřených dětí?

Ano, jsem jeho..... Ne

9. Setkal/a jste se s vážným problémem, který se objevil po přijetí dítěte do rodiny?

Ano Ne

10. Jaký problém to byl? Vyberte, prosím, ten nejzávažnější.

- Poruchy učení (dyslexie, dysgrafie, atd.)
- Kázeňské problémy (alkohol, kouření, drogy, záškoláctví)
- Trestná činnost (krádež, loupež, ublížení na zdraví, atd.)
- Přestupek
- Zdravotní znevýhodnění (specifické pomůcky, atd.)
- Školní neúspěch (provokace, záškoláctví, šikana)
- Psychické problémy
- Psychiatrické problémy
- Rodičovský styk (kontakty s vlastní rodinou dítěte)
- Zátěž z vlastní rodiny (návyky z vlastní rodiny, agrese, neurotické projevy)

11. Pomohl Vám někdo s řešením tohoto problému? Pokud ano, můžete zaškrtnout i více možností. Ano, pomohl:

- Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- Doprovázející organizace
- Církevní organizace
- Občanské sdružení
- Kamarádi, sousedé
- Rodina
- Škola, školka
- Poradenské zařízení (Pedagogicko-psychologická poradna, poradna pro mezilidské vztahy, Manželská a předmanželská poradna, psychologická poradna, atd.)
- Lékař
- Středisko výchovné péče

Ne, nikdo nepomohl:

12. Označte, s kým spolupracujete při zajišťování potřeb svěřeného dítěte (při jeho výchově, při realizaci rodičovského styku, s výukovými problémy, atd.)? Můžete označit více možností.

- Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- Nezisková organizace
- Poradenské zařízení (Pedagogicko-psychologická poradna, Poradna pro mezilidské vztahy, Středisko výchovné péče, Psychologická poradna, atd.)
- Církevní organizace
- Školské zařízení
- Lékař
- Jiné, uveďte jaké:.....
- O spolupráci nemám zájem

13. Znáte nová práva a povinnosti, která do systému náhradní rodinné péče vnesla novela Zákona o sociálně-právní ochraně dětí?

- Ano Ne

14. Co konkrétně hodnotíte kladně a co záporně?

.....

.....

.....

15. Jak hodnotíte své vlastní náhradní rodičovství?

- Spíše kladně Spíše záporně Bez změny

16. Jaká byla adaptace Vámi přijatého dítěte/děti na Vaši náhradní rodinu?

- Spíše kladná Spíše záporná Bez změny

17. Uveďte, jaký je věk, pohlaví a vzdělání, Vám svěřených dětí:

Věk.....	☐ Dívka	☐ Chlapec
Věk.....	☐ Dívka	☐ Chlapec
Věk.....	☐ Dívka	☐ Chlapec

18. Znáte ve Vašem okolí někoho, kdo má svěřené dítě/děti v náhradní rodinné péči?

- Ano Ne

19. Stýkáte se s jinými pečujícími osobami?

- Ano, uveďte proč:.....
 Ne, uveďte proč:.....

20. Vaše nejvýše dosažené vzdělání:

☐ Základní	☐ Středoškolské
☐ Vyučen/a	☐ Vyšší odborné
☐ Vyučen/a s maturitou	☐ Vysokoškolské

21. Váš věk:

☐ 20 – 30	☐ 41 - 50	☐ 61 a více
☐ 31 – 40	☐ 51 – 60	

22. Jste:

- Muž Žena

23. Jak dlouhá je Vaše celková praxe s náhradní rodinnou péčí?

.....

24. Uveďte, prosím, hlavní motivy, proč jste se pro péči jiné fyzické osoby než rodiče rozhodl/a?

.....

.....

25. Trvá vyživovací povinnost vlastních rodičů? (Uveďte, zda je výživné hrazeno a v jakém intervalu, případně proč není hrazeno)

- Ano Jaká částka byla stanovena jako výživné?.....

Jaký je interval úhrady výživného?

- Ne.....

- Nevím, není ještě rozhodnuto.

26. Máte zájem požádat soud o svěření dítěte/děti do pěstounské péče?

- Ano, uveďte proč.....

- Ne, uveďte proč.....

Velice Vám děkuji za Vaše odpovědi, jež budou zpracovány zcela anonymně v diplomové práci a poslouží k lepšímu porozumění problematice náhradní rodinné péče.

D o t a z n í k pro pečující osoby - PP

Vážený pane/Vážená paní,

dovoluji si Vám předložit dotazník, který je součástí mé diplomové práce. Své odpovědi označte, není-li uvedeno jinak, vždy jedním křížkem nebo vypište svou odpověď slovy. Za Vaše odpovědi Vám předem děkuji. Bc. Miroslava Růžičková, Dis.

Studentka Univerzity Karlovy v Praze, Evangelická- teologická fakulta

1. Kolik nezletilých dětí máte v současnosti celkem v náhradní rodinné péči?

.....

2. V jaké formě náhradní rodinné péče máte svěřené dítě/děti? Zaškrtněte, prosím, všechny možnosti, které jsou u Vás stanoveny.

- Pěstounská péče dlouhodobá
- Pěstounská péče na přechodnou dobu
- Poručník s osobní péčí
- Péče jiné fyzické osoby než rodiče

3. Uveďte, o jakou péči se jedná:

- Jednotlivec
- Společná péče

4. Je rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče v souladu s Vaší představou?

- Ano
- Ne, uveďte, proč.....

5. Jste v příbuzenském vztahu se svěřeným dítětem nebo s některým ze svěřených dětí?

- Ano, jsem jeho.....
- Ne

6. Znáte rozdíly mezi pěstounskou péčí a péčí jiné fyzické osoby než rodiče?

- Ano – konkrétní rozdíl/y.....
- Ne
- Žádné rozdíly nejsou

7. Jak se nezletilé dítě/děti dostalo/y do Vaší rodiny (domácnosti)?

- Z vlastní rodiny
- Z náhradní výchovy

8. Setkal/a jste se s vážným problémem, který se objevil po přijetí dítěte do rodiny?

Ano

Ne

9. Jaký problém to byl? Vyberte, prosím, ten nejzávažnější.

Poruchy učení (dyslexie, dysgrafie, atd.)

Kázeňské problémy (alkohol, kouření, drogy, záškoláctví)

Trestná činnost (krádež, loupež, ublížení na zdraví, atd.)

Přestupek

Zdravotní znevýhodnění (specifické pomůcky, atd.)

Školní neúspěch (provokace, záškoláctví, šikana)

Psychické problémy

Psychiatrické problémy

Rodičovský styk (kontakty s vlastní rodinou dítěte)

Zátěž z vlastní rodiny (návyky z vlastní rodiny, agrese, neurotické projevy)

10. Pomohl Vám někdo s řešením tohoto problému? Pokud ano, můžete zaškrtnout i více možností. Ano, pomohl:

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Doprovázející organizace

Církevní organizace

Občanské sdružení

Kamarádi, sousedé

Rodina

Škola, školka

Poradenské zařízení (Pedagogicko-psychologická poradna, poradna pro mezi-
lidské vztahy, Manželská a předmanželská poradna, psychologická poradna, atd.)

Lékař

Středisko výchovné péče

Ne, nikdo nepomohl:

11. Označte, s kým spolupracujete při zajišťování potřeb svěřeného dítěte (při jeho výchově, při realizaci rodičovského styku, s výukovými problémy, atd.)? Můžete označit více možností.

- Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- Nezisková organizace
- Poradenské zařízení (Pedagogicko-psychologická poradna, Poradna pro mezilidské vztahy, Středisko výchovné péče, Psychologická poradna, atd.)
- Církevní organizace
- Školské zařízení
- Lékař
- Jiné, uveďte jaké:.....

12. Jakou další možnost byste uvítal/a?

- Doučování ve škole
- Doučování doma
- Kluby pro děti a mládež
- Sportovní kluby
- Jiné, uveďte jaké.....

13. Znáte nová práva a povinnosti, která do systému náhradní rodinné péče vnesla novela Zákona o sociálně-právní ochraně dětí?

- Ano Ne

14. Co konkrétně hodnotíte kladně a co záporně?

.....
.....

15. Jak hodnotíte své vlastní náhradní rodičovství?

- Spíše kladně Spíše záporně Bez změny

16. Jaká byla adaptace Vámi přijatého dítěte/dětí na Vaši náhradní rodinu?

- Spíše kladná Spíše záporná Bez změny

17. Uveďte, jaký je věk, pohlaví a vzdělání, Vám svěřených dětí:

Věk.....	☐ Dívka	☐ Chlapec
Věk.....	☐ Dívka	☐ Chlapec
Věk.....	☐ Dívka	☐ Chlapec

18. Znáte ve Vašem okolí někoho, kdo má svěřené dítě/děti v náhradní rodinné péči?

- Ano Ne

19. Stýkáte se s jinými pečujícími osobami?

- Ano, uveďte proč:.....
.....
 Ne, uveďte proč:.....
.....

20. Vaše nejvýše dosažené vzdělání:

☐ Základní	☐ Středoškolské
☐ Vyučen/a	☐ Vyšší odborné
☐ Vyučen/a s maturitou	☐ Vysokoškolské

21. Váš věk:

☐ 20 – 30	☐ 41 - 50	☐ 61 a více
☐ 31 – 40	☐ 51 – 60	

22. Jste:

- Muž Žena

23. Jak dlouhá je Vaše celková praxe s náhradní rodinnou péčí?

.....

24. Uveďte, prosím, hlavní motivy, proč jste se stal/a pěstounem/ pěstounkou?

.....
.....
.....

Velice Vám děkuji za Vaše odpovědi, jež budou zpracovány zcela anonymně v diplomové práci a poslouží k lepšímu porozumění problematice náhradní rodinné péče.

Schéma č. 1 - Formy náhradní výchovy

